

LUNDS
UNIVERSITET

Lunds Universitet
Socialhögskolan
Magisterkurs - Socialt arbete

Ett hem eller två hem

Hur vuxna skilsmässobarn tolkar och beskriver sin uppväxt mot bakgrund av den boendeform de vuxit upp i efter familjeupplösning

Författare: Anna Polanski
Darinko Mijatovic

Handledare: Ann Ottengrim

ABSTRACT

The break up of the family unit leads to new living arrangements and significant changes for children. This can be an extremely upsetting experience for a child, especially if the child is old enough to understand what is happening. New living arrangements can effect a child's fundamental sense of security as well as having consequences later on in life. The object of this research paper was to examine how a group of seven people (children from split families who are now adults), interpreted and described their childhood in relation to the living arrangements they grew up with after the breakdown of the family unit. The main question areas we have examined are: How have the interviewee's living arrangements during childhood affected their understanding of themselves today? In what way has the adult's present day lifestyle been influenced by the split up of the family that they grew up with - using their own words? How do the children from split families describe and interpret concepts such as family and marriage, based on their own experiences? Our research was conducted with the help of seven people from split families who are now adults and who experienced different types of split family arrangements as a child – permanent residence with mother/father or alternate living with both parents. In order to clarify the empirical evidence we have used Anthony Giddens theory of 'ontological security and trust' as well as John Bowlby's 'attachment theory'. The results of this study have shown that growing up in a split family environment and with divorce has left many sensitive memories with those who are now adults. The split family structure has affected these children's present lifestyle. Using these experiences as children from split families, they now as adults give advice to families that want to separate and information about families and relationships. All the interviewees were in agreement that the different living arrangements and divorce were not destructive for them as children, rather the difficult relationships between their parents and the inaccessibility that can be a negative factor for a child's well-being.

Key words: alternative living, custody, childhood, divorce, family, living arrangements, marriage.

FÖRORD

Detta är vår magisteruppsats i socialt arbete. Vi står båda för uppsatsen i sin helhet. Vi tackar här vår handledare, Ann Ottengrim, för all den tid hon har lagt ner för att hjälpa oss att göra ett så bra arbete som möjligt. Ett varmt tack går också till alla intervjupersoner som ställde upp på intervjuer och tillgav mycket material till vårt arbete.

Lund, januari 2008

Anna Polanski
Darinko Mijatovic

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING 6
 - 1.1 Problemformulering 7
 - 1.2 Syfte 9
 - 1.3 Frågeställningar 9
 - 1.4 Disposition 9

2. METOD 10
 - 2.1 Metodval 10
 - 2.2 Avgränsningar 11
 - 2.3 Förförståelse 11
 - 2.4 Urval och tillvägagångssätt 12
 - 2.5 Källkritik 13
 - 2.6 Etiska överväganden 13
 - 2.7 Tillförlitlighet 14

3. TIDIGARE FORSKNING 15
 - 3.1 Perspektiv på olika boendeformer 18
 - 3.2 Begreppsdefinition 21
 - 3.2.1 Boendeform 21
 - 3.2.2 Familjen 21
 - 3.2.3 Äktenskap – Skilsmässan 21
 - 3.2.4 Vårdnad och boendeformer för barn efter skilsmässa 23
 - 3.2.5 Ensam vårdnad 24
 - 3.2.6 Gemensam vårdnad 24
 - 3.2.7 Växelvis boende 24

4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER 25
 - 4.1 Ontologisk trygghet och tillit 25
 - 4.1.1 Självidentitet, historia och modernitet 27
 - 4.1.2 Livsstilar och livsplaner 27
 - 4.2 Anknytningsteori 28

5. RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS 31
 - 5.1 Presentation av intervjupersonerna 32
 - 5.2 Självförståelse 33
 - 5.3 Nuvarande livsstil 41

5.4 Synen på äktenskap/familj och råd till föräldrarna 43

6. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION 47

6.1 Sammanfattning 47

6.2 Avslutande diskussion 48

REFERENSLISTA

BILAGA - Intervjuguide

1. INLEDNING

Denna uppsats handlar om hur vuxna skilsmässobarn tolkar och beskriver sin uppväxt mot bakgrund av den boendeform de vuxit upp i efter en familjeupplösning.

Antalet skilsmässor ökade under hela 1900-talet och nådde sin höjdpunkt i mitten av 1970-talet. ”Den kraftiga ökningen av skilsmässor runt mitten av 1970-talet var en direkt följd av den nya lagstiftningen 1974. Man förenklade då skilsmässoprocessen och negligerade helt frågan om vem som bar skuld till skilsmässan” (Öberg, 2004). Jonsson et al. (2001) skriver att den stora ökningen av skilsmässor inte nödvändigtvis medförde en ökad andel barn som hade erfårit konflikter i hemmet. Idag beräknar man att ca. 50 000 barn berörs av skilsmässan årligen (SCB, 2005). Andelen barn som inte bor tillsammans med bägge sina ursprungliga föräldrar växer och är idag nästan dubbelt så stor som för 25 år sedan. Cirka en fjärdedel av dagens svenskfödda 17-åringar har under sin barndom varit med om föräldrarnas separation. Det finns barn som aldrig har levt med bägge sina ursprungliga eller biologiska föräldrar, eftersom föräldrarna hade separerat före barnets födelse eller eftersom de kanske aldrig har bott ihop. Även andelen barn med denna bakgrund har ökat över tid (SCB, 2005). Det har också blivit vanligare med växlande boendeform, vilket innebär att barnet vistas ungefär lika mycket hos båda föräldrarna (Barnombudsmannen, 2004). Med skilsmässor har vi således fått nya boendeformer. En annan boendeform är att barn bor i huvudsak med bara en av föräldrarna, oftast mamman, och har mer eller mindre regelbundet umgänge med den andra.

Johansson och Bäck - Wiklund (2003) pekar på att det idag är vanligt att människor under sin livstid bildar mer än en familj. Det finns till och med de som redan gått igenom två och är på väg in i sin tredje familjebildning. Roman (2003) hävdar att familjen idag har en annan roll och ser annorlunda ut än tidigare. Familjen förlorar sin funktion och betydelse både i politik, utbildning och religion. Kärnfamiljen framstår som ett alternativ bland andra. De nya familjestrukturerna ställer stora krav på föräldrarna och barnen. Många har svårt med att koordinera de psykologiska

relationerna med andra aktiviteter. Detta ställer större krav på den enskilde föräldern att hantera olika relationer och att få det hela att gå ihop. Till exempel har det visat sig att kontakten mellan pappan och barnen kan försvagas när nya partner och nya barn träder in. Forskningen har också visat att föräldrar som inte bor med barnen faktiskt är påtagligt närvarande i barnens liv. Det gäller framför allt de yngre barnen, 0-9 år gamla (Jonsson et al, 2001). Jablonska (2006) skriver att uppväxten i ett ensamföräldershushåll kan innebära en förhöjd risk för fysisk och psykisk ohälsa. Vilken eller vilka processer i familjens struktur som kan orsaka problem bland barn i ensamföräldershushållet är en icke-fullkomligt undersökt företeelse och det är omöjligt att peka på endast en faktor. Sannolikt är det en rad olika faktorer, anhopningen av dessa och interaktionen dem emellan som bidrar till att barn från ensamförälderhushållet löper större risk för en negativ utveckling. Det är viktigt att påpeka att inte alla barn som är uppväxta i enföräldersfamilj drabbas av ohälsa eller anpassnings- och beteendeproblem. Den stora majoriteten klarar sig bra och avviker inte från sina kamrater i traditionella familjer.

1.1 Problemformulering

Uppsatsämnet gäller en målgrupp som består av vuxna människor uppväxta i olika boendeformer på grund av föräldrarnas skilsmässa. Upplösningen av familjen medför ofta en stor förändring för barnen och föräldrarna. Vi är intresserade av att undersöka här de förändringar som en skilsmässa innebär i förhållande till de olika boendeformer som kan uppstå efter den. Gunnar och Bente Öberg menar att de allra flesta skilsmässobarn som hade en annan boendeform än kärnfamiljen har klarat sig bra och att de idag lever ett vanligt liv utan alltför stora problem. De är ofta öppna och varma personer som det är lätt att få kontakt med, menar Öbergs. Barnen, som vid det första intervjutillfället var ledsna över skilsmässan, har sört färdigt och klarat av att anpassa sig till de förändringar som den aktuella familjen gått igenom. Få har uttryckt anklagelser eller varit bittra mot sina föräldrar (Öberg, 2002). Enligt den studie som Gunnar och Bente Öberg gjort har skilsmässa och andra boendeformer inte någon stor inverkan på barnen. Jablonskas studier visar dock annorlunda resultat.

Skillnaderna mellan å ena sidan resultaten av Öberg (2002) och å andra sidan resultaten i Jablonska (2006) exemplifierar vi nedan.

För många som skiljs kan skilsmässan kännas som ett misslyckande. Den kan plåga föräldrarna som tänker på eventuell inverkan på barnen. Många föräldrar kämpar med skuld känslor för att de inte stod ut i en dålig relation för barnens skull. Föräldrar blir även ofta anklagade för att vara egoistiska och bara tänka på sitt eget bästa. Många av dem vill inte ens försöka att reparera sitt förhållande utan vill dra sig undan från äktenskapet så fort som möjligt (Öberg, 2004). Jablonska (2006) menar att upplösningen av familjen ofta medför att barnets umgänge med de frånvarande föräldrarna minskar både i fråga om kvalitet och kvantitet. Detta kan leda till att barnets behov av stöd, närhet och uppmärksamhet inte blir tillräckligt tillgodosedda, vilket kan leda till att ett barn kan få känslor av oduglighet och otrygghet. Enligt Jablonska är aggressivt och brottsligt beteende bland pojkar relaterat till reducerat engagemang i deras uppfostran från de frånvarande fädernas sida. En skilsmässa kan vara en väldigt omskakande upplevelse för ett barn, särskilt om barnet är så pass gammalt att det förstår vad som händer. I boken "Barn och familjen i det postmoderna samhället" pekar Kari Moxnes (1999) på samband mellan flyttningen på grund av skilsmässa och risken för barnens negativa utveckling. Människors förväntningar på relationer till andra har förändrats genom tiderna. Det handlar idag allt mer om att tillgodose sina individuella behov och det har blivit lättare att lämna en relation som inte längre fungerar och inleda nästa relation. De egna behoven i nära relationer blir viktigare och detta många gånger på bekostnad av familjen (Giddens, 2003).

Giddens talar om en grundläggande trygghet som är viktig för att klara av många av de risker vi ständigt utsätts för i livet. Genom fungerande rutiner kan vi lita på omgivningen och känna en trygghet i att kunna hantera olika hot som vi utsätts för. Dessa rutiner kan användas som skydd mot ångest, men det är när rutinerna försvinner som individen uppmärksammar deras betydelse. När vi inte längre klarar av att upprätthålla rutinerna uppstår det enligt Giddens kritiska moment som kan ses

som en förändring av livet som vi är vana vid och dessa får ofta långtgående konsekvenser för människor (Giddens, 1999).

Eftersom de nya boendeformer vi har i dagens samhälle är ganska nya fenomen är det enligt vår uppfattning relevant att studera detta närmare. Det blir intressant att undersöka huruvida barnet formas av att växa upp i en boendeform som avviker från samhällets normer.

1.2 Syfte

Huvudsyftet med vår uppsats är att se hur en grupp av sju idag vuxna skilsmässobarn tolkar och beskriver sin uppväxt mot bakgrund av den boendeform de vuxit upp i efter familjeupplösning.

1.3 Frågeställningar

Frågeställningarna som uppsatsen bygger på är följande:

1. Hur har skilsmässobarnets boendeform som hon/han hade under sin uppväxt påverkat hennes/hans förståelse av sig själv idag?
2. På vilket sätt har de vuxna skilsmässobarnens nuvarande livsstil påverkats av den boendeform som de hade under sin uppväxt utifrån deras egen beskrivning?
3. Hur tolkar och beskriver de vuxna skilsmässobarnen begreppen familj och äktenskap utifrån sina erfarenheter som skilsmässobarn?

1.4 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer ett metodkapitel där valet av metod och tillvägagångssättet redovisas. Därefter följer ett kapitel där vi redovisar för tidigare forskning samt presenterar olika begrepp. Redovisning av undersökningens resultat och analys påbörjas med en kort presentation av intervjupersonerna så att läsaren kan lättare följa dem i bearbetningen av det empiriska materialet. Under rubriken

resultatredovisning och analys redovisar vi det empiriska stoffet i form av tre tematiska delar som är resultaten av våra bearbetningar av materialet.

De tre tematiska avsnitten är:

- Självförståelse
- Nuvarande livsstil
- Synen på äktenskap/familj och råd till föräldrarna

Dessa avsnitt belyser de mest väsentliga frågeställningar som vi använde oss av i intervjuer med våra intervjupersoner. Därpå följer en djupare analys och diskussion; där materialet diskuteras utifrån de tidigare presenterade teorierna. Diskussion och analys har utformats genom de aspekter som vi bedömde som intressanta med utgångspunkt i det empiriska materialet. De har tolkats i förhållande till vår förståelse av det empiriska materialets centrala perspektiv och har kopplats till de teorier som vi ansåg vara passande för tolkning av materialet. Studien avslutas med sammanfattning och slutdiskussion.

2. METOD

I detta avsnitt redovisas metoder och metodansatser som ligger till grund för studien samt urval av intervjupersonerna. Därefter följer källkritik, etiska överväganden av metod och urval samt resonemang om validitet och reliabilitet.

2.1 Metodval

I och med att undersökningen syftar till att fånga upp intervjupersonernas uppfattningar, värderingar, åsikter och andra subjektiva karaktäristika finner vi den kvalitativa ansatsen mer lämplig än den kvantitativa. Med kvalitativa studier kan vi gå mer på djupet och förhålla oss mer direkt till den som vi undersöker. Vi kan närma oss fenomenet på ett helt annat sätt än om vi hade studerat fenomenet med kvantitativ metod. Det ger oss en möjlighet att vara mer nyanserade. Om vi hade studerat fenomenet med kvantitativ metod skulle vi som resultat få en generell bild vad intervjupersonerna anser om fenomenet. Med den kvalitativa studien ville vi

disponera över möjligheten att få bredare svar från våra intervjupersoner (jmf. Svensson & Starrin, 1996).

Vi har gjort fältstudier i form av intervjuer. Anledningen till att vi valde att göra vår datainsamling på detta sätt är förknippad med våra frågeställningar samt med vårt syfte. I vår empiriska studie har vi givit stort utrymme för intervjupersonens egna berättelser genom att använda oss av långa citat. När alla intervjuer var klara började vi bearbeta vår empiri. Först läste vi de samlade data flera gånger. Under läsningen skapade vi nya uttryck, begrepp som är centrala i vår empiri. De nya begreppen har varit ledtrådar till nya upptäckter. Det var vårt sätt att strukturera data som vi skapade under bearbetning av intervjuerna.

2.2 Avgränsningar

Eftersom vi enbart intervjuat sju personer kommer vi inte att kunna generalisera resultatet på alla skilsmässobarn. Upplevelsena kan vara mycket individuella för olika människor, t.ex. beroende på hur familjen hanterat situationen efter skilsmässan, hur gammal intervjupersonen har varit när skilsmässan ägde rum samt vilka möjligheter barnen har haft för att hantera skilsmässan.

2.3 Förförståelse

Enligt Kvale (1997) är det viktigt att redogöra för sin förförståelse i uppsatsen. Som författare till uppsatsen har vi olika förförståelser. Vi är medvetna om att våra tankar och tidigare erfarenheter kan ha viss spegling i arbetet, även om vår avsikt har varit att vara objektiv. Ingen människa är dock helt utan förförståelse. En av författarna har erfarenheter av skilsmässa och den andra inte. Det är möjligt att förförståelse för ämnet har fått konsekvenser för resultatet av undersökningen. Risken har funnits att egna erfarenheter har skapat problem under uppsatsprocessen eftersom detta kan medföra att man står nära ämnet och därför kanske har svårt att se helt klart och objektivt på det.

Varje fall måste bedömas utifrån sina egna förutsättningar. I vardagslivet tycker vi för det mesta att vi uppfattar verkligheten som den är utan komplikationer. Men det gör

vi inte. Vår uppfattning av verkligheten är präglad av förutfattade uppfattningar. Verkligheten skulle vara kaotisk om vi inte sorterade och tolkade den. Det är många faktorer som kan påverka vår uppfattning av verkligheten eller våra minnesbilder av en händelse. Tiden och händelserna under åren kan ha stor betydelse för just verklighetstolkningen (Thuren, 1996).

2.4 Urval och tillvägagångssätt

I urvalsprocessen var det vuxna skilsmässobarn som utgjorde den första urvalsfasen. Det betyder att vi har exkluderat de deltagare som inte var myndiga. I urvalet av intervjupersoner har ingen hänsyn tagits till kön eller sysselsättning. Vi har intervjuat sju personer. Intervjupersonerna har haft fast boende hos sin mamma, hos sin pappa eller haft växelvis boende. Fem av dem bodde hos mamman, en hos pappan och en hade växelvis boende. Vi har frågat våra bekantar, arbetskolligor och vänner om de i sin bekantskapskrets hade vuxna skilsmässobarn som ville delta i vår undersökning. Vi har också frågat våra makar. Inom några dagar hade vi fått ett antal telefonnummer till människor som ville bli intervjuade. Johan fick vi kontakt med genom en väninna som berättade att en bekant till henne har en son som har haft växelvis boende och ville gärna delta i undersökningen. Vi fick hans telefon nummer direkt. Marijas och Kristinas telefonnummer fick vi genom Darinkos fru som har skickat ut en förfråga till sina väninnor. Det visade sig att en av hennes väninnor kände två flickor som ville ställa upp på en intervju. En annan vän till Darinko har förmedlat kontakten med Marko. Sara, Annika och Anders är bekanta till mina arbetskolligor som sökte upp oss så fort de fick höra att det fanns en undersökning om vuxna skilsmässobarn. Vi har valt personerna som vi har intervjuat själva, varför nackdelen kan vara att det finns en risk för att vi valt olämpliga individer för våra intervjuer. Olika individer har olika egenskaper och det kan påverka vårt resultat i studien. Intervjuernas syfte var att samla data, utifrån vilka vi avsåg att nå syftet med undersökningen och kunna svara på frågeställningarna. Syftet med våra intervjuer var att få en bred grund av data. Varje intervju tog ca 1,5 timme att genomföra och intervjuplatserna varierade. Angående intervjuernas tidpunkt och platser har vi följt intervjupersonernas önskemål, vilket resulterade i att intervjuer med tre av deltagarna genomfördes i deras

hem. De resterande intervjuerna genomfördes på ett café. Vid alla intervjutillfällen använde vi bandspelare, men samtidigt antecknade vi under intervjuernas gång. Innan intervjuerna startade förklarade vi för intervjupersonerna varför vi ville intervjua dem och i vilket syfte vi skulle använda de uppgifter vi skulle få. Våra informanter har fått denna information muntligt. Vi har också berättat för våra respondenter att de skulle vara helt anonyma i vår studie. I syftet att skydda respondenternas identitet har vi fingerat deras namn i vårt arbete.

Patel och Davidson (1994) menar att studien ska sikta på att upptäcka något nytt. Allt som vi upptäckt har vi formulerat och presenterat i tre tematiska avsnitt. Vi har valt att arbeta med kvalitativa halvstrukturerade intervjuer, eftersom vi ville låta den intervjuade utveckla sina idéer och låta honom eller henne tala mer detaljerat om det ämne som intervjuaren ville prata om. Att göra en strukturerad intervju, med bestämda frågor, hade varit svårt för oss, eftersom vi ville att svaren skulle bli öppna och att själva tonvikten skulle ligga på den intervjuade. Vi har bestämt både ämnet och frågorna, men intervjupersonerna fick prata fritt. Under intervjuerna ställde vi även följdfrågor. Vi vill upplysa våra läsare om att vi har genomfört tre intervjuer var och att vi gjort en intervju tillsammans. Vi arbetade fram/konstruerade intervjufrågorna, frågeställningarna och syfte gemensamt. Vi har gjort varsamma omformuleringar av talspråket i vissa citat. I övrigt har vi delat på arbetet och ansvar.

2.5 Källkritik

När det gäller våra intervjupersoner vill vi påpeka att händelserna i fråga låg 10 - 20 år (eller mer) tillbaka i tiden. Vi kan alltså konstatera att det hade förflutit tämligen lång tid mellan de skildrade händelserna och våra intervjuer. Tiden kan ha förändrat betydligt de minnesbilder som våra intervjupersoner har delat med sig, eftersom människor förändras med tiden liksom samhället, normerna och värderingarna. En del av vår litteraturstudie har grundat sig på äldre undersökningar. Detta har möjliggjort ett genomförande av undersökningsresultaten i tiden, för att kunna urskilja tolkningar i resonemang och slutsats i dagens undersökningar.

Intellektuell kunskap, dvs. förmågan att begripa eller tyda den samlade empirin, är viktig för att vi skall kunna tolka empiri, men den är inte tillräcklig. Det behövs något annat också, en djupare förståelse som kräver inlevelseförmåga. Det som krävs är alltså en kombination av intellektuell kunskap och empati. Denna kombination brukar kallas hermeneutisk tolkning (Thuren, 1997).

2.6 Etiska överväganden

I varje forskning eller studie krävs det att man ska ta hänsyn till forskningsetiska frågor. Vi har funderat mycket på vilka etiska aspekter som vi skulle ta hänsyn till i vår studie. Det vi i första hand har tänkt på är att intervjupersonernas integritet skall skyddas. I syfte att skydda intervjupersonernas identitet har vi benämnt dem med fiktiva namn och dolt de uppgifter som vi bedömde kunde avslöja deras identitet. Vi har tagit hänsyn till att individer inte får utsättas för fysisk eller psykisk skada eller kränkning under våra intervjuer. En förfrågan skickades ut till våra bekanta om de i sin bekantskapskrets hade vuxna människor som ville delta i vår undersökning. Vi kände inte våra respondenter personligen. Alla intervjuer bokades genom ett telefonsamtal där vi informerade våra intervjupersoner om syftet med vår undersökning och, i grova drag, om innehållet i våra frågeställningar. Vi informerade dem om att det självfallet är frivilligt att delta samt att de när som helst kan avbryta intervjun om de vill. Innan varje intervju frågade vi om vi fick spela in samtalet. Vidare underrättade vi intervjupersonen om de forskningsetiska reglerna och förklarade vad dessa innebär i praktiken.

2.7 Tillförlitlighet

Kriterier på tillförlitlighet syftar till i vilken utsträckning som resultatet som följer av undersökningen kan ge samma resultat vid andra tillfällen. Reliabiliteten bedöms vara svag ifall en motsvarande studie genomförd på andra informanter skulle visa ett annat resultat. Skillnader kan också uppstå på grund av att våra kunskaper inom intervjutekniken kan vara annorlunda än hos andra som gör intervjuer av samma slag, exempelvis därför att andra kan ha mer erfarenheter inom intervjuteknik. Kanske skulle de ha tolkat materialet på ett annat sätt. Hög reliabilitet vid intervjuer nås

dessutom om intervjuaren förstår vad den intervjuade menar med sina svar. Kvale (1997) framhåller att en för stark vikt på reliabiliteten motverkar kreativitet och variation.

Reliabilitet innebär forskningsresultatets tillförlitlighet och struktur.

Om undersökningens huvudfråga ligger bakom i tiden kan då tolkningar och beskrivningar om inträffanden vara svåra att mäta (Trost, 2001).

I vår undersökning använder vi oss av tolkningar och beskrivningar av olika boendeformer barnen växte i. Det gick ganska lång tid mellan att respondenterna upplevde sin boendeform de växte i och tiden för intervjuerna och därför kan man spekulera om att tiden har kunnat påverka svaren.

Validitet handlar om i vilken utbredning forskningsdata och metoderna för att behålla data anses riktiga och exakta. Den mäter huruvida resultatet hänger ihop med verkligheten och huruvida det som är tänkt att mätas verkligen mäts. Undersökningen ska reflektera intervjupersonens egna erfarenheter av verkligheten (Denscombe, 2000).

Validiteten i vår undersökning kommer att kunna betraktas som relativt hög, eftersom den reflekterar intervjupersonernas egna erfarenheter av att vara skilsmässobarn. Med tanke på att vi är olika individer kan det finnas en fara i att vi som forskare kan tolka intervjupersonernas erfarenheter på ett annat sätt, så att intervjupersonen inte kommer att känna igen sig i vår beskrivning. Orsaken till detta kan vara att intervjupersonens upplevelse av verkligheten filtreras genom våra ögon. Intervjuguiden som användes i studien utformades på så vis att samtliga intervjufrågor var så enkla som möjligt för att stärka validitet och reliabilitet. Vid samtliga intervjuer ställdes följdfrågor. Detta gjorde vi för att minimera risken för missförstånd mellan intervjuare och intervjuperson, allt för att stärka validitet och reliabilitet. Resultatet får därför anses tillförlitligt.

3. TIDIGARE FORSKNING

Detta avsnitt inleds med en beskrivning av tidigare forskning som handlar om skilsmässobarn och skilsmässans konsekvenser. Därefter följer en beskrivning av olika begrepp som vi har använt i vår studie. Det finns mycket forskning kring skilsmässor som t.ex. forskning om barn till ensamstående kvinnor eller om de ensamstående föräldrarnas psykiska hälsa, men vi har valt att avgränsa oss till den forskning som är relevant för denna studie.

Gunnar och Bente Öberg (2002) är familjeterapeuter som intervjuade sextio skilsmässofamiljer där åttiofem barn var inblandade. De ville undersöka hur det hade gått för barnen efter föräldrarnas skilsmässa. Tjugo år senare gjordes uppföljningsintervjuer där femtio av dessa, numera vuxna, skilsmässobarn deltog. Undersökningen har visat att de allra flesta klarade sig bra och att de idag lever ett vanligt liv utan alltför stora problem. Öberg & Öberg (2002) anser att intervjupersonerna ofta har varit öppna och varma personer som det var lätt att få kontakt med. Barnen som vid det första intervjutillfället varit ledsna över skilsmässan hade sört färdigt och klarat av att anpassa sig till de förändringar familjen gått igenom. Några uttryckte anklagelser eller var bittra mot sina föräldrar. Resultatet av denna studie har inte visat att skilsmässobarn i högre grad än andra skulle bli missanpassade eller klara sig dåligt i livet. Intervjupersonerna yttrade att det gått bra för dem och inte mer än en av femtio hade stora anpassningsproblem. Men det fanns variationer inom gruppen. Den äldsta intervjupersonen var 39 år och den yngsta 23 år vid intervjutillfället, vilket innebar att de befann sig i olika stadier i livet. Det fanns också en påfallande variation vad gällde de relationer som intervjupersonerna hade haft, då en del var gifta och hade barn, vissa hade separerat och några hade inte inlett något förhållande. Även det psykiska välbefinnandet varierade. De flesta visade inga tecken på att ha psykiska besvär, men ett fåtal uppgav att de under sin uppväxt haft panikångest, psykiska sammanbrott eller känt en allmän vilshenhet. Men dessa problem hindrade dem inte från att idag ha ett arbete, etablera varaktiga relationer och leva ett socialt liv. Forskarna ser en positiv utveckling hos barnen som de ser som ett

resultat av tidens gång, en mognadsprocess samt barnens och föräldrarnas ansträngningar att hitta sätt att kunna leva som en delad familj.

Bente och Gunnar Öberg (2004) skriver också att forskarna är eniga om att man inte kan beskriva att det är skilsmässan som sådan som gör att barnet får det svårt, utan man betonar istället att det är den dåliga relationen mellan föräldrarna som kan verka negativt på barnets psykiska välbefinnande. Barn mår inte bra då föräldrarna har en kärlekslös relation, strider mot varandra och använder barnet i sina inbördes stridigheter. Hur mycket barnet påverkats bestäms av barnets utvecklingsnivå och alla individuella anlag samt hur hela förloppet hanteras av omgivningen.

Killen (1991) påstår i en liknande resonemang med Öberg & Öberg att barn till föräldrar som skiljer sig utan att kunna samarbeta utsätter barnet för psykiska övergrepp. Då barnet blir använt som bundsförvant i konflikten med en av föräldrarna och i värsta fall inte tillåts visa känslor för den andre föräldern, utvecklas lojalitetskonflikter. Detta framkallar ångest och blandade känslor som i sin tur kan påverka barnets självuppfattning och inverka på barnets framtida relationer.

William och Olsson (1991) menar att konflikter mellan föräldrarna ger barnen lågt självförtroende och dålig social anpassning både till kamraterna och till skolan samt medför att barnen är överkänsliga för problem och rädda för konflikter. De är allmänt osäkra, som barnen själva formulerar det. Barnen till föräldrar som fortfarande hade konflikter efter några år efter skilsmässan känner sig som mellanhänder och är ledsna och arga för att de blev inblandade i lojalitetskonflikter.

Kärnfamiljen består men förlorar ständigt mark. Andelen barn som med tiden lever åtskilda från en av sina ursprungliga föräldrar ökar stadigt. Det är fortfarande mödrarna som både före och efter en separation tar huvudansvaret för barnen. Fäder som försöker behålla en god kontakt med sina barn efter en separation framställs som söndagspappor. Begreppet söndagspappa, eller deltidspappa, avser en man som efter separation har en regelbunden, frekvent kontakt med sitt/sina barn. En stor andel av

männen förlorar helt kontakten med sina barn eller träffar dem endast sporadiskt efter en separation. De siffrorna ger visst stöd för dem som menar att män i allmänhet har ett mycket begränsat intresse för sitt föräldraskap. Under 1980-talet har denna problematik diskuteras i termer av den frånvarande fadern. Debatten har gett stöd till konservativa falanger som velat återupprätta patriarkatet och till dem som velat fördjupa kampen för könets jämställdhet (Johansson, 2003).

Enligt Mai Heide Ottosen (1999) i boken ”Barn och familjen i det postmoderna samhället” är det för barn som lever i kärnfamiljen ett faktum, vem det är som är mor, far, mormor eller farfar. För skilsmässobarn som lever i en annan familjeform kan det vara mindre tydligt vem som tillhör familjen. Det är många frågor som kommer fram för barn som lever i andra familjeformer som till exempel: Vilken status ska mammas nya man ha? Vilken placering får den biologiske förälder som inte lever med barnen i barnets liv?

3.1 Perspektiv på olika boendeformer

Hwang och Nilsson (1999) menar att fördelar med ensamvårdnad eller boende hos endast den ena föräldern är att ha en fast punkt – ett hem. Den fasta punkten är trygghetsskapande och underlättar kamratrelationer och ett stabilt socialt liv. Det är enklare för barnen att förhålla sig till en uppsättning av regler och normer. Om föräldrarna har en dålig relation kan det kännas enklare för barnet att huvudsakligen vistas hos den ena. Den förälder som tar hand om barnen kan bevara sin föräldraroll förhållandevis oinskränkt, något som kan minska förlustupplevelsen för honom eller henne. Växelvis boende är avsett för att barnet skall kunna behålla vardagslivet med båda föräldrarna, och för att barnet och föräldrarna inte blir främlingar för varandra. Barnet känner att detta är rättvist och ingen av föräldrarna favoriseras. Barnet slipper också dåligt samvete och behöver inte längta efter mamman eller pappan och får uppleva att det är älskat av båda föräldrarna, vilket stärker självkänslan. Pojkar behåller pappan som identifikationsfigur. För små barn med täta boendebyten kan det upplevas som att de fortfarande bor med båda föräldrarna. Barnen kan känna att de medverkar till att föräldrarna träffas och har ett nära och gott samarbete. Det är ingen

risk att kontakten med någon av föräldrarna upphör i tonåren. Det kan kännas ”skönt” att vila upp sig från den ena föräldern (särskilt för tonåringarna) eller för föräldern som kan vila upp sig då barnet är hos den andre föräldern. Skilsmässan upplevs inte som en förödande förlust, därför att barnen inte har förlorat någon älskad och livsviktig person i sitt dagliga liv.

Boende hos endast en av föräldrarna kan leda till att barnet träffar den frånflyttande föräldern, ofta pappan, för litet. Barnens längtan och saknad, kombinerad med att de tycker synd om pappan, kan förorsaka skuld känslor över pappans ensamhet. Små barn kan känna sig övergivna och svikna av den förälder som flyttar (ibid).

Nackdelar med växelvis boende på det praktiska planet är att det kan vara rörigt och bökigt, barnen kan bli irriterade över att saker är på fel ställe. Det kan kännas motigt att bryta upp från det ena hemmet och förflytta sig till det andra. Barnet kan längta efter en fast punkt. Om barnet inte har sina båda hem nära varandra kan det bli svårt med kamratkontakterna. Det kan ta längre tid att vänja sig vid detta pendelsystem, eftersom det krävs större anpassningsförmåga än vid ensamvårdnad. Om föräldrarna är osams är det svårare att bo hos båda, lojalitetskonflikten blir mera påtaglig och smärtsam (Öberg, 2004).

Kontakten med pappan sker ofta under otillfredsställande förhållanden. Avsaknaden av vardagssamvaron kan skapa en främlingskänsla. Många barn tappar helt kontakten med pappan efter en tid och blir således i praktiken faderslösa. Detta är särskilt svårt för pojkar, som kan behöva manliga förebilder för sin utveckling. Små barn kan känna sig lämnade och övergivna om det går lång tid mellan besöken hos pappan. Mindre barn kan känna sig övergivna och svikna av den förälder som flyttar. Den andre föräldern kan känna att han eller hon inte har några möjligheter att påverka barnens uppfostran, vilket kan ge en känsla av hjälplöshet (ibid). Forskningen har också visat att föräldrarna som inte bor med barnen faktiskt är påtagligt närvarande i barnens liv (Jonsson et al, 2001).

Torgny Gustafsson, specialist i barnpsykiatri, kom fram till att växelvis boende inte var att rekommendera för barn under tre års ålder. De mindre barnen har stora behov av trygghet och kontinuitet. Han anser att växelvis boende ska vara till för barnet och inte ett sätt att ordna rättvisa mellan föräldrarna. Barnen ska ha tillgång till föräldrarna samt möjlighet att göra anknytning till de båda. Torgny Gustafsson säger att barnets boende bör kunna förändras över tid. Trots den stora studien om anknytning mellan barn och föräldrar finns mycket lite kunskap av relevans för slutsatser om växelvis boende. Det som man utan tvekan kan säga är att barnet under det första levnadsåret bör ha någorlunda kontinuerlig kontakt med en vårdande vuxen och att kontakten under denna tid inte bör ha ett längre avbrott. Man kan konstatera att en av föräldrarna bör vara huvudperson under det första året, samtidigt som det är viktigt att båda föräldrarna får möjlighet att tidigt utveckla nära relationer till barnet. En sådan bindning skulle kunna gynnas med växelvis boende. Separationen mellan föräldrar till små barn utgör en svår situation för alla inblandade (Socialstyrelsen, 2001).

Jablonska (2006) skriver att hälsan hos ensamstående föräldrar är mycket sämre än hos sammanboende föräldrar. Hon hävdar att det ensamma ansvaret leder till social isolering. Pressen att förena förvärvsarbete med barnuppfostran och bristen på avlastning, stöd och tid upplevs som ett problem av många ensamstående föräldrar. Hon menar att situationen är svårare för ensamstående kvinnor. Följden av det ensamma ansvaret kan vara att relationen mellan föräldrarna och barnet blir lidande. Barn till ensamma föräldrar är tvungna att tillbringa mer tid på daghem och olika institutioner jämfört med barn i de traditionella familjerna. Hon refererar till rapporten ”Ensamma mammor” (Folkhälsoinstitutet, 1994), där det framgår att rökning, medicinering mot oro och sömnlöshet samt självmordsförsök är betydligt vanligare bland ensamstående mammor än bland sammanboende mammor. Vidare skriver Jablonska (2006) att utifrån studier som har fokuserat på hälsoeffekter av ensamt föräldraskap man kan dra slutsatsen att ensamma pappor också har sämre hälsotillstånd än gifta män, men bättre än ensamma mammor. Weissman et al. (1997) påstår att ett barn vars föräldrar lider av depression själva finns i riskzonen för

att utveckla liknande symptom och löper en större risk för alkoholberoende och dålig social anpassning. Även om detta gäller barn till föräldrar med nedsatt psykisk hälsa generellt, tycks barn i enföräldersfamiljer vara mer sårbara för konsekvenser av föräldrars hälsotillstånd än i familjer där båda föräldrar är närvarande. Det är viktigt att anmärka att inte alla barn som bor med eller har växt upp i enföräldersfamiljer drabbas av ohälsa eller anpassnings- eller beteendeproblem.

Enligt Jablonska (2006) bor ensamstående föräldrar ofta under svåra ekonomiska förhållanden. Detta gäller speciellt för mammor. Barnen till ensamstående mammor har det sämre materiellt ställt än barnen som bor med båda sina föräldrar. Ensamstående föräldrar har ofta inte råd till (bland annat) fritidsaktiviteter. Att tillhöra en familj med lägre social status kan vara relaterat till ett lägre självförtroende hos barnet. Risken för självmord och självmordsförsök samt alkohol- och drogmissbruk är betydligt större bland barn som kommer från hem med ensamstående föräldrar.

Lumholdt (1999) hävdar att det finns olika åsikter bland psykologerna om vad som är bäst för barnen när det gäller boende, umgänge och vårdnad. De flesta psykologerna är dock ense om att det som sker ska ske för barnets skull. Barnets behov och barnets rätt ska alltid stå i centrum. En del psykologer menar att ett kontinuerligt boende hos en förälder är viktigt och att täta byten och skiften i vanor och rutiner kan vara dåligt för barnet. Psykologerna hävdar detta utifrån etablerade utvecklingspsykologiska kunskaper som förespråkar barnens behov av förutsägbarhet. Å andra sidan säger andra psykologer att det knappast finns någon empirisk forskning som visar att växelvis boende har skadeverkningar på barnen. Växelvis boende är ett ganska nytt fenomen och därför finns det inte säkra kunskaper om dess långsiktiga effekter. Psykologer drar paralleller mellan barn och vuxna i dagens postmoderna samhälle med alla dess förändringar. De menar att växelvis boende socialiserar barnen för samhällets krav i framtiden. Många är försiktiga, inte minst när det gäller de yngsta barnen, och menar att man ska använda sig av försiktighetsprincipen åtminstone tills det finns mer forskning om fenomenet. Detta innebär inte att man ska gå tillbaka till

att marginalisera en av föräldrarna. ”Lite men ofta”-principen är enligt vissa psykologer ett bra alternativ när det gäller de yngsta barnen. Det betyder att barnet mera stadigvarande bor hos mamma eller pappa, men ofta träffar den andra förälder, helst flera gånger i veckan.

3.2 Begreppsdefinition

3.2.1 Boendeform

Med boendeformer menar vi tre former av boenden – hos mamma, hos pappa eller växelvis boende. Detta innebär att de vuxna skilsmässobarn som vi har intervjuat hade haft fast boende hos en av föräldrarna eller växelvis boende.

3.2.2 Familjen

I boken "Familjebilder" hävdar Jan Trost (1984) att familjebegreppet från såväl teoretisk som praktisk synvinkel är svårbemästrat. I samband med omflyttningar och andra samhällskriser förändras innehållet i begreppet familj. Men när man söker en mer avgränsat betydelse hamnar vi i vissa svårigheter. När det gäller begreppsbestämningen av vad som avses med termen familj finns det skillnader om vi å ena sidan rör samhälls- eller kulturnivån eller om vi å andra sidan rör gruppnivån. Som exempel på en begreppsbestämning som rör sig på samhällsnivån kan vi nämna Jan Trosts (1984) definition av kärnfamilj. Med kärnfamiljen menar han en man och en kvinna som lever i en ekonomisk, känslomässig och sexuell gemenskap samt deras biologiska barn. Inte sällan används hushållsbegreppet synonymt med begreppet familj. Hushållsbegreppet motsvarar begreppet bostadshushåll, som avgränsas av den person eller den grupp människor som bor i en och samma bostadslägenhet och då inräknas även inneboende. Denna definition inkluderar dock människor som i vanliga fall inte räknas till familjen. Definitionen inkluderar också enpersonshushåll.

I dagens samhälle finns det familjer som bildats genom sammanslagning av två tidigare familjer. Detta fenomen har blivit tämligen vanligt, men det förekom även tidigare. Förr i tiden bildades sådana familjer ofta på grund av att en av kärnfamiljens makar hade dött och den kvarlevande gifte om sig. Familjen kom då att bestå av ett antal personer som inte nödvändigtvis var släkt med varandra. "Omgiftena" i form av samboende är alltmer av annorlunda slag idag. Frånskilda makar/föräldrar gifter om sig eller startar ett nytt samboende med någon som kanske också redan har familj. Det gör att vi har fått allt fler familjekonstellationer. Jan Trost (1984) menar att vi

genom det här slaget av omgiften får familjer som egentligen består av två (och inte sällan flera) hushåll och det innebär att barnen i viss mån kan sägas ha inte bara två föräldrar utan fyra eller fler. Ibland är även syskonen fördelade på olika familjer.

Enligt Aristoteles kan en människa inte vara ensam och samtidigt förbli människa. Det hör till människans natur att förverkligas i gemenskap med andra människor. Den primära gemenskapen är familjen. Familjen är i själva verket ett samhälle i miniatyr (Ambjörnsson, 1978).

Vi använder oss av olika familjebegrepp i denna studie för att våra läsare bättre kan förstå vårt arbete. Vi förklarar betydelsen av de begrepp vi använder oss av för att det skall vara lätt att förstå innehållet i uppsatsen samt för att arbetet ska vara tillgängligt för olika samhällsgrupper. Vissa begrepp nämner vi inte i studien, men vår avsikt med att ändå beskriva dem ovan är att läsaren då kan jämföra dem med andra närliggande begrepp och bättre förstå meningen med vårt arbete.

3.2.3 Äktenskap, Skilsmässa

Äktenskap är en särskild förbindelse mellan en man och en kvinna. I de flesta samhällen är äktenskapet en social institution som fyller en rad olika funktioner för familjelivet. Äktenskapet legitimerar det sexuella förhållandet mellan makarna och bildar ramen för den biologiska reproduktionen och för barnens uppfostran (Nationalencyklopedi, 2006).

Skilsmässa är upplösning av ett äktenskap. Den rättsliga termen för skilsmässa är äktenskapsskillnad. Numera är äktenskapsskillnad det enda giltiga sättet för upplösningen av äktenskapet om båda makarna är i livet. Ett äktenskap är upplöst när en domstol har dömt till upplösning och domen har vunnit laga kraft. För par som har barn under 16 år krävs sex månaders betänketid innan skilsmässa beviljas. Om bara den ena parten vill skiljas gäller också betänketid. Romersk-katolska kyrkan och många ortodoxa kyrkor erkänner enligt huvudregeln inte skilsmässa, men tillämpar däremot upplösning av äktenskap (ibid).

3.2.4 Vårdnad och boendeformer för barn efter skilsmässan

Frågor som föräldrar måste lösa gäller vårdnaden om och vården av barnet. Det är inte alltid som föräldrarna kan komma överens och ofta blir rättsväsendet inblandat i denna process. Med vårdnaden om barnet avses föräldrarnas juridiska skyldigheter och rättigheter gentemot barnet. Man skiljer på *ensam vårdnad* och *gemensam vårdnad*. Vården av barnet är det sätt på vilket man löser den praktiska barntillsynen, dvs. främst vem barnet ska bo hos. Ovannämnda former gäller också sambopar (Öberg, 2004).

3.2.5 Ensam vårdnad

Denna vårdnadsform innebär att en av föräldrarna – vanligtvis modern – ensam har det fulla juridiska ansvaret för barnet medan den andre föräldern ur juridisk synvinkel betraktas som vilken annan person som helst. En ensam vårdnadshavare kan själv besluta i alla frågor som gäller barnets liv och uppfostran. Denna form kan leda till många konflikter och kränkningar samt djup orättvisa, men är tänkt som ett nödvändigt alternativ då den ena av föräldrarna betraktas som en olämplig förälder, till exempel om han eller hon gjort sig skyldig till våld mot barnet eller mot den andre föräldern. Ett annat exempel är situationen då konflikten mellan föräldrarna är så djup att det är omöjligt för dem att samarbeta. I de flesta fall är dock gemensam vårdnad att föredra framför ensam vårdnad (Socialstyrelsen, 2001).

3.2.6 Gemensam vårdnad

Gemensam vårdnad är en vårdnad för föräldrar som efter skilsmässan var eniga om att de ville fortsätta att dela på det juridiska ansvaret för sina barn. Det finns föräldrar som föreställer sig att gemensam vårdnad betyder att barnet måste bo halva tiden hos vardera föräldern, vilket dock inte är fallet. Det är inte möjligt att besluta om gemensam vårdnad om båda föräldrar motsätter sig detta (Socialstyrelsen, 2001).

3.2.7 Växelvis boende

Med växelvis boende avses att barnet vistas ungefär lika mycket hos båda föräldrarna. Barnet kan dock vara folkbokfört bara hos en förälder. Under 1992-93 hade 4 % av separerade föräldrars barn i åldrarna 0-17 år växelvis boende. Växelvis boende är vanligare bland yngre än bland äldre barn och vanligare bland pojkar än bland flickor. Det förekommer oftare i tjänstemannafamiljer än i arbetarfamiljer. Bland barn under 1 års ålder var växelvis boende ovanligt. När föräldrarna inte bor tillsammans är det fortfarande vanligast att barnen bor hos sin mamma och har umgänge med sin pappa. Gränsen mellan umgänge och växelvis boende är när barnet vistas bara en tredjedel av tiden hos den ene föräldern. Faktorer utöver vistelse som kan ha betydelse vid bedömningen är var barnet är folkbokfört, hur barnets boende är ordnat, var barnet förvarar sina tillhörigheter och hur barnets försörjning är fördelat mellan föräldrarna. Cirka 85 procent av barnen är skrivna hos mammorna och 15 procent hos papporna (Socialstyrelsen, 2001).

Med enskild vård menas det att barnet i huvudsak bor hos den ena föräldern och besöker den andre föräldern som har flyttat hemifrån. Man kan också tala om enskild vård då föräldrarna delar på syskonskaran, så att hälften bor hos mamma och hälften hos pappa (Öberg, 2004).

4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I detta avsnitt presenteras relevanta teorier om ontologisk trygghet och tillit samt anknytningsteorin.

För att tolka det empiriska materialet har vi använt oss av Anthony Giddens teori om ontologisk trygghet och tillit och av John Bowlbys anknytningsteori. Förutom ontologisk trygghet kommer vi i följande teorikapitel att gå närmare in på innebörden i vissa närliggande begrepp, till exempel självidentitet, historia och modernitet samt livsstilar och livsplaner. Dessa begrepp hänger samman med grundläggande tillit och ontologisk trygghet.

4.1 Ontologisk trygghet och tillit

I den värld som vi lever i idag, med snabba utvecklingar, förändras traditionella former av tillit. Tillit handlar om det förtroende vi känner för individer och samhället i övrigt. De förändrade familjeförhållandena kan ses som ett exempel på detta fenomen. Förr byggde man förtroende till andra människor i ett lokalt sammanhang och samhället var mer styrt av traditioner och seder som människor levde efter. Giddens (1999) skriver att Harold Garfinkel i sitt experiment bröt med konventioner som var djupt rotade hos de människor som deltog i experimentet. Personer som utsattes för dessa ändringar reagerade dramatiskt. I sådana situationer kommer ångesten fram, en ångest som vardagslivets konventioner håller borta från individerna. Rutinerna bidrar till att konstruera en struktur för existensen genom att skapa en upplevelse av trygghet, ett skydd mot framtida faror och hot som gör att individen kan bevara hopp i svåra situationer som han eller hon kan komma att hamna i senare i livet.

Giddens menar att tilliten till realiteten bygger på tilltro till vissa personer. Denna tilltro anläggs mycket tidigt i ett barns liv. Han beskriver detta som ”grundläggande tillit”. Den grundläggande tilliten grundas i barndomen genom orientering mot andra människor. Förtroendet utvecklas genom det omsorgsfulla beaktandet från omsorgspersonerna tidigt i livet. Grundläggande tillit är en mekanism i förhållande till risker och faror i handlings- och interaktionsmiljön. Men tillit måste också konfronteras med möjligheten av förluster. När det gäller grundläggande tillit finns det alltid en möjlighet att man förlorar omsorgspersonernas stöd. Rädsla för eventuella förluster förstärker kraftansträngningar, barnet arbetar emotionellt med de relationerna. Barnet lär sig också det kognitiva arbetet som krävs för de rutinmässiga konventionerna (Giddens, 1999).

Grundläggande tillit är grunden för att bygga upp såväl självidentiteten som identiteten hos andra personer och objekt. Redan tidigt i barnets liv har rutiner och vanor en stor betydelse vid utvecklingen av relationerna mellan barnet och omsorgspersonerna. Tilliten till verklighetens existentiella förankring bygger på tillit

till vissa personer, ett förtroende som bygger på trygghet tidigt i barnets liv. Med den kärleksfulla uppmärksamheten från omsorgspersonerna tidigt i livet stärks den grundläggande tilliten. Barnets medvetenhet om att föräldrarna har en separat identitet ökar då barnet accepterar frånvaron av föräldrarna. Den grundläggande tilliten ger barnet en tro att föräldrarna (omsorgspersonerna) kommer att återvända, även om de inte längre är i närheten av barnet. Precis som det gäller barnets tidiga anknytning kan en brytning som inte bygger på tillit få traumatiska följder (ibid).

Giddens (2003) menar att behovet att känna sig trygg utvecklas mycket tidigt i barnets liv och är betydligt viktigare än andra impulser, som till exempel hunger.

De europeiska samhällena har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar beträffande familjeförhållanden. Det har blivit allt vanligare att människor gifter sig vid en senare ålder, om de gifter sig överhuvudtaget. Även antalet enföräldersfamiljer och styvfamiljer har ökat kraftigt p.g.a. det ökade antalet skilsmässor (Giddens, 2003).

4.1.1 Självidentitet, historia och modernitet

Personer som har en stabil känsla av självidentitet upplever en kontinuitet i livet med rutiner som de kan förmedla till andra individer i sin omgivning. Rutiner och kontinuitet är nära förbundna med ontologisk trygghet och tillit. Genom tillitsrelationer tidigt i livet har sådana personer ordnat sig ett skydd som håller bort de faror som kan hota deras integritet i vardagslivet. En person med stabil självidentitet har även begåvningen att uppskatta integriteten. Dessa personer ser integriteten som något värdefullt och har stor känsla av självuppskattning. Självidentitet är ett modernt fenomen, kanske med rötter i den postmoderna individualismen, som präglar västerländska samhällen idag. Föreställningen om att varje individ har specifika möjligheter och unik karaktär, som förvekligas eller inte, var främmande i förmoderna epoker. Självidentiteten är sammanhängande med fenomenet självförvekligande. Självförvekligandet är en balans mellan möjligheter och risker. Genom att släppa greppet om det förflutna befrias man av de emotionella

vanor som förtrycker individen – då kommer det fram en mängd möjligheter till självutveckling. Individen måste konfronteras med nya utmaningar som en viktig del av brottet med ”den vanliga trallen”. Man måste riskera att saker och ting kan bli värre än tidigare. Dessa risker är förknippade med självutvecklingen (Giddens, 1999).

4.1.2 Livsstilar och livsplaner

Begreppet livsstil är svårt att använda, eftersom livsstil inte är något som ”går i arv”. Livsstilar är i stället praktiker som har blivit till rutiner, där rutinerna införlivas i matvanor, klädvanor, handlingssätt och umgängesmiljöer. Individer följer inte rutiner för att de tillfredsställer individens behov, utan för att de ger en inramning till en speciell berättelse om självidentiteten. Valet av livsstil påverkas av gruppträck, synliga förebilder och socioekonomiska förhållande. Ju mer en individ rör sig inom posttraditionella miljöer desto mer bestämmer livsstilen skapandet av självidentiteten. Individer som har levt i miljöer som präglats av förmoderna kulturer har upplevt att familjeliv eller fritid var jämförbara – ett fenomen som förstärks av lokalsamhällets dominans. De moderna sociala miljöerna är betydligt mer olikartade. I ett samhälle där det existerar olika livsstilsmöjligheter blir det viktigt med strategisk livsplanering. Det gäller för alla individer att deras möjligheter i livet bestämmer deras livsstilsval och påverkar deras livsplanering. Att frigöra sig från förtryckande situationer hjälper till att utvidga möjligheter för livsplanering. De möjligheter som är utestängda på grund av ekonomiska problem är annorlunda och upplevs på annat sätt än de möjligheter som utestängdes på grund av traditionerna (Giddens, 1999).

4.2 Anknytningsteori

John Bowlby, engelsk barnpsykiater och psykoanalytiker, utvecklade anknytningsteorin som ibland även benämns ”bindningsteori” eller ”attachmentsteori”. Bowlby beskrev anknytningens betydelse för människans utveckling samt hur separation, vanvård eller försummelse tidigt i livet kan få konsekvenser för den fortsatta utvecklingen (Bowlby, 1994).

Anknytningsteorin handlar om förändringar som sker i barnets anknytning till sina föräldrar eller andra viktiga personer under dess första levnadsår samt om de känslomässiga banden genom hela livsrytmen. Den första anknytningen sker när föräldern knyter an till sitt barn och när barnet så småningom knyter an till sina föräldrar. Andra viktiga anknytningsprocesser sker senare i livet till partner, vänner och släktingar. Teorins tidiga version har koncentrerat sig först och främst på modern som en central anknytningsfigur för att så småningom även lyfta fram betydelsen av fadern. Bowlby blev intresserad av de emotionella problemen som små barn på olika institutioner uppvisade. Han intresserade sig för reaktionerna hos barn som separerades från sina föräldrar i samband med sjukhusvistelse. Enligt Bowlby var orsaken till barnens avvikelser det faktum att de inte fått möjlighet att knyta an till föräldrarna eller andra viktiga personer under barndomen. Han menade att barnen inte har format en anknytning, ”attachment” (ibid).

Bowlby delar in den sociala utvecklingen under det första levnadsåret i fyra grundläggande stadier. För att barnet ska kunna uppvisa ett moget socialt beteende måste det gå genom alla de fyra utvecklingsstadierna. I det *första stadiet* särskiljer barnet människor som grupper som är skilda från resten av omgivningen och känner igen vissa människor för att senare utveckla de speciella banden till en eller flera personer. Det är efter någon månad som barnet kan se skillnader mellan olika människor och förknippa dem med positiva upplevelser. I detta första stadium av utvecklingen bryr sig barnet inte om vem som besvarar signaler utan att bara om att överhuvudtaget någon reagerar på signaler. I det *andra stadiet* känner barnet igen vissa av personerna i sin omgivning genom att le mot dem – oftast är det föräldrar. Under detta stadium ger föräldrarna också mer tid åt lek och annan social samvaro än den fysiska vården. Om barnet får sina förväntningar uppfyllda lär de sig flera olika saker som samspel, konsekvenser, förutsägbarhet och tillit. När barnet har lärt sig att deras gärningar sätter igång förutsägbara reaktioner från andra kan de utveckla en trygg bild av verkligheten. Då barnet är 6-7 månader gammalt kan det känna igen vissa människor och på så sätt få en uppfattning om att kunna påverka sin omgivning. Under det *tredje stadiet* av utvecklingen (7-9 månader) börjar barnet protestera, t.ex. genom att gråta då någon som barnet bundit anknytning till lämnar det. Givetvis

gråter barnet tidigare, men inte av denna anledning, utan av att vilja ha uppmärksamhet eller omvårdnad. Nästan vem som helst kan trösta barnet då. I det sista *fyärde stadiet* sker en stor övergång i barnets sociala utveckling påstår Bowlby. Barnet har en stor förmåga att samspele med omgivningen och börjar själv allt oftare starta det sociala samspelet (Hwang & Nilsson, 1995).

Barn uppvisar individuella skillnader i sina känslomässiga band till de vuxna. Barn som har en trygg ”attachement” till en förälder litar på honom eller henne som ett slags fundament för att undersöka omgivningen. Om det uppstår fara söker sig barnet omedelbart till sin förälder. I fall där föräldern inte är i närheten börjar barnet gråta och när den ”förlorade” föräldern kommer tillbaka söker sig barnet aktivt till henne eller honom. En mindre andel barn använder inte föräldrarna som en trygghetsbas utan är ambivalenta och både söker och avvisar kontakt. Barn till föräldrar som är känsliga för barnets signaler och mer flexibla i samspelet med sina barn går under benämningen ”trygga barn”. Däremot är föräldrarna till avvisande barn inte känsliga inför barnets signaler och ganska ofta förekommer det inte någon kroppskontakt. Ambivalenta barn tycks ha mammor som också är mindre sensitiva för barnets signaler, men som kan ge kroppskontakt. Mammorna leker sällan med barnen utan ägnar mest tid åt deras kroppsliga omvårdnad. Barnet med trygg anknytning uppvisar ett mognare samspel med jämnåriga kamrater och andra vuxna (ibid).

Bowlby (1994) fäster uppmärksamheten på hur viktig och oumbärlig den sociala rollen är hos föräldrarna. Att ta på sig föräldraskap är ett spel med stora insatser. Föräldrarna behöver skaffa sig all nödvändigt kunskap de kan få om föräldrabetende eftersom rätt föräldrabetende är huvudnyckel till psykisk hälsa hos nästa generation. Han påpekar att möjligheten att lyckas som förälder innebär väldigt mycket hårt arbete och är väldigt krävande. Även om barnen blir äldre kommer föräldrarna inte undan med det svåra arbetet, eftersom äldre barn fortfarande kräver en massa tid och uppmärksamhet för att de ska må bra. Bowlby påstår att friska, glada och självständiga barn/tonåringar och unga vuxna kommer från trygga hem, där båda föräldrarna ägnar barnen åtskillig tid och uppmärksamhet. Trots att det finns många som hävdar motsatsen så framhäver han att omsorg om spädbarn och småbarn inte är ett arbete för en ensam förälder. Därför behöver barnets egentliga vårdare hjälp och

det kan vara den andra föräldern, mormor eller farmor. I de flesta samhällen har dessa fakta betraktas som självklara men i världens rikaste samhällen börjar man bortse från de, trots att de kan tyckas vara fundamentala. Han hävdar också att den mänskliga kraft som ägnats åt att producera friska individer inte längre räknas som något viktigt. Följaktligen kommer detta att leda till att vi antar felaktiga normer, vilket innebär ett samhälle där småbarnsföräldrar lämnas åt sig själva med permanent otillräcklig hjälp och att man låter detta tillstånd bli normgivande.

Att ge barnet en trygg bas – begreppet som Mary Ainsworth introducerade – innebär att båda föräldrarna ska bilda en trygg bas (tillflykt) från vilket barnet/tonåringen kan ge sig ut i världen. Han eller hon ska också veta att det finns möjlighet för att återvända och bli välkommen och samtidigt få emotionell näring. Föräldrarna behöver inte ingripa aktivt utan de ska finnas till hands om det behövs för att uppmuntra eller bistå. Barnet eller tonåringen ska vara säker på att den har en trygg bas och den ska kunna ge sig ut i världen och ta risker. Ju mer barnet/tonåringen litar på att denna bas är trygg desto längre bort från basen vågar han eller hon ge sig ut och desto mer tar han eller hon för givet. Ifall den ena eller andra förälder bli sjuk, dör eller försvinner visar det sig hur otroligt betydelsefull den trygga basen är (ibid).

Enligt Bowlbys undersökningar av tonåringar, unga vuxna och skolbarn, är barn till föräldrar som alltid uppmuntrar sina barn till självständighet men som också finns som stöd när det behövs de barn som är mest stabila emotionellt och utnyttjar som bäst sina möjligheter. Han anser också att föräldrar kan utgöra en trygg bas för sina barn då de kan intuitivt förstå och respektera barnets bindningsbeteende och betrakta detta som en dyrbar del av den mänskliga naturen.

5. RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS

I detta avsnitt presenterar vi våra intervjupersoner och gör en redovisning av vår datainsamling samt analyserar empirin. Resultat av det empiriska materialet presenteras i form av tre tematiska avsnitt som är ett resultat av vår bearbetning av materialet som inhämtades genom intervjuerna. De tre olika temana belyser de

väsentliga frågeställningarna. I materialet försökte vi finna gemensamma teman som kom upp upprepade gånger. Våra motiv till exponeringen av empiriska data i olika teman, istället för sammanställningar av varje intervjupersons information, ligger i förhoppningen att detta ska tillfredställa våra ambitioner att synliggöra innebörden, gemensam problematik och olikheter i deras beskrivningar. Bearbetning av materialet i olika teman syftar också till att göra arbetet mer intressant för läsaren. Vi har bearbetat underfrågor som fanns i frågeställningarna. Samtliga intervjupersoner i den här studien är nu vuxna individer som fick uppleva sina föräldrars skilsmässa som barn. De beskriver och tolkar sin uppväxt individuellt, beroende på exempelvis i vilken boendeform de växte upp, sin dåvarande ålder samt hur föräldrarna hanterade hela skilsmässoprocessen.

5.1 Presentation av intervjupersoner

Marko

Marko är en 23 år gammal man som bor i Malmö och studerar vid högskolan samtidigt som han har ett extrajobb vid sidan om sina studier. Han är inte gift och har inga barn. Marko är uppvuxen med skilda föräldrar, men de hade skilts innan han föddes. Han har levt bara med sin mamma hela sitt liv.

Marija

Marija är en 26 år gammal kvinna som arbetar som frisör efter att ha gått frisörlinjen på Värnhems skola. Marija är inte gift och har inga barn eller partner. Hon bor med sin mamma, sin syster och bror i en lägenhet i centrala Malmö. Marija kommer från Bosnien och har bott i Sverige i 15 år. Hennes föräldrar skilde sig när hon var två år gammal och hon har sedan dess bott med sin mamma.

Kristina

Kristina är en 29 år gammal kvinna som också arbetar som frisör, men som även har högskoleutbildning som förskollärare. Hon kommer från Bosnien, är singel utan barn och bor med sin mamma, syster och bror. Hennes föräldrar skilde sig när hon var fyra och ett halvt år gammal och sen dess har hon bott med sin mamma.

Johan

Johan är en 23 år gammal man som arbetar som butiksbiträde på Lidl, har gymnasieutbildning och har studerat musik på en folkhögskola. Johan är inte gift och har inga barn. Han har en bror som är två år yngre. Föräldrarna skilde sig när han var sju år och han har haft växelvis boende.

Sara

Sara är 53 år gammal och bor på landet i ett litet hus. Hon har varit sambo de senaste 25 åren, har inga barn men tre systrar. Hon jobbar som socialrådgivare. Sara var 13 år då hennes föräldrar skilde sig och sedan dess bodde hon hos sin mamma tills hon flyttade hemifrån.

Annika

Annika är en 46 år gammal kvinna som kommer från Malmö, men som nu bor i en liten stad i Skåne. Hon är gift och har en sjuttonårig dotter, som dock inte är dotter till mannen som Annika är gift med, även om han fungerar som pappa för dottern. Annikas dotter har ingen kontakt med sin biologiska pappa. Annikas föräldrar skilde sig då hon var 10 år och sedan dess bodde hon kvar hos sin pappa, vilket var väldigt ovanligt då.

Anders

Anders är en 27 år gammal man som för tillfället är arbetslös. Han bor ensam i ett stödboende och har en flickvän som han ofta umgås med. Anders har även en syster som är två år yngre. Anders var fyra år när han föräldrar skilde sig och han bodde sen dess hos sin mamma tills han flyttade ut.

5.2 Självförståelse

Vi fick många svar på frågan om vilka särskilda minnen och känslomässiga upplevelser hos de vuxna skilsmässobarnen som boendeformen har lämnat både under och efter skilsmässan. Deras berättelser ger intryck av en besvärlig känslomässig upplevelse. Trots att det har gått många år finns fortfarande olika minnen, som t.ex. av föräldrarnas och lärarnas beteende, kvar hos de flesta intervjupersonerna. Minoriteten av de intervjuade säger att de har förträngt mycket, vilket innebär att dessa personer inte kommer ihåg allt eller att de var för små när föräldrarna skilde sig. Olika boendeformer har påverkat deras självförståelse på olika sätt. Upplevelserna från denna tid har skapat hos några av de specifika egenskaperna.

Tack vara de upplevelserna under min uppväxt har jag blivit en ödmjuk person med stor inlevelseförmåga. Jag har lätt att sätta mig in i andras problem, därför arbetar jag med utsatta människor. (Sara)

Några påpekar att föräldrarnas relationer var mycket bristande. Ett gemensamt minne för de flesta intervjupersoner var att man förlorade kontakten med den fränflyttade föräldern. Exempelvis påpekar Anders vid flera tillfällen att han saknade sin pappa under sin uppväxt. På grund av detta har han en annan uppfattning av sig själv idag. Han tycker att han skulle ha varit en annan människa, om han hade växt upp eller hade haft bättre relation med sin pappa. Han hävdar att han hade kommit längre än vad han har gjort hittills om pappa hade varit med honom hela tiden. Han känner sig själv som en misslyckad person. Det var ofta dåliga relationer mellan föräldrarna som har lämnat särskilda minnen hos våra intervjupersoner. Det är de minnen som är betydelsefulla för deras självförståelse idag.

Sara som var äldst av alla systrar fick höra mest om skilsmässan av mamma och kommer ihåg att det var en känslomässigt infekterad situation:

Det var ju en kamp eftersom skilsmässa inte var accepterad av pappa då, det var ju jobbigt känslomässigt, så infekterat [...] så de träffades ju inte och de träffas fortfarande inte riktigt. Pappa har aldrig glömt det. Jag har många

minnen eftersom jag var den enda som mamma kunde prata med – jag var äldst. Pappa vägrade acceptera skilsmässan, så det var ju jättesvårt när man var så pass ung och det tror jag inte att mina föräldrar var medvetna om det eftersom de var så inne i sig själva. Och det var inte så att vi skulle välja om vi skulle flytta till pappa eller mamma utan det var naturligt att vi skulle stanna hos mamma. (Sara)

Under skilsmässans gång utnyttjar många föräldrar sina barn, ställer dem mot varandra och det är just den situationen som Sara fått uppleva. Hon berättade att pappa fortfarande inte kommer till en fest dit mamma är bjuden t.ex. systemens barnkalas. Trots att det har gått så många år kan pappa inte glömma skilsmässan. I samband med Saras upplevelser kan man åberopa Öberg (1994), som anser att det är grymt att tvinga ett barn att välja bort en älskad förälder.

En av Anders' första minnen angående skilsmässan är mycket bråk och han minns också att hans föräldrar hade en väldigt ansträng relation under flera år innan de kunde prata med varandra. Han kommer också ihåg att han var ledsen och att han har haft många känslor, som det tar många år att förstå vad de handlar om, som han uttrycker det.

Konflikter mellan föräldrarna ger barnen låg självkänsla och dålig psykosocial anpassning både till kamrater och skola samt gör dem överkänsliga för problem och rädda för konflikter. Som de själva uttrycker det, är de allmänt osäkra. Barn till föräldrar som fortfarande hade konflikter några år efter skilsmässan känner sig som mellanhänder och är ledsna och arga för att de blev inblandade i lojalitetskonflikter (William & Olsson, 1991).

Barnens psykiska och sociala välbefinnande efter en skilsmässa är ett resultat av vilken typ av skilsmässoprocess som föräldrarna gick igenom. Om föräldrarna hade en konfliktfylld, långvarig skilsmässoprocess är det större risk att barnen får det svårt både under och efter skilsmässan. Vi vet att konflikter mellan föräldrar både före och

efter skilsmässan är skadliga för barnen, men vi vet endast lite om hur förändringar påverkar barnens välfärd efter skilsmässan (Dencik & Schultz - Jørgensen, 1999).

Både Anders och Sara kommer ihåg starka känslomässiga upplevelser som gäller föräldrarnas nya partner. De upplever båda väldigt starkt att de inte accepterade föräldrarnas nya partner.

Mai Heide Ottosen (1999) i boken "Barn och familjen i det postmoderna samhället" skriver att det kan vara svårt för ett barn att acceptera mammas eller pappas nya partner. Det väcks många frågor hos barnet när det kommer nya människor in i deras liv. Giddens (1999) menar att rutiner och vanor redan tidigt i barnets liv har en stor betydelse vid utvecklingen av relationerna mellan barnet och omsorgspersonerna. Tilliten till verklighetens existentiella förankring bygger på tillit till vissa personer, ett förtroende som bygger trygghet tidigt i barnets liv. Den grundläggande tilliten utvecklas med kärleksfull uppmärksamhet från omsorgspersonerna tidigt i livet. Barnen har förtroende för / tillit till sina omsorgspersoner och vet tydligt vem som tillhör familjen. Vi förklarar barnets beteende med Mai Heide Ottosen forskningsresultat som visade på att det är svårt för barnen att veta hur de ska bete sig mot mammas eller pappas nya partner. Enligt Mai Heide Ottosen (1999) är det ett faktum vem som är mor, far, mormor eller farfar för de barn som lever i en kärnfamilj. För skilsmässobarn som lever i en annan familjeform kan det vara mindre tydligt vem som tillhör familjen. Det är många frågor som inställer sig för barn som lever i andra familjeformer, som till exempel: Vilken status ska mammas nya man ha? Vilken placering får den biologiske förälder som inte lever med barnen i barnets liv? För en minoritet fungerar styvföräldrarna som en bra social resurs. Det finns inte mycket forskning om de nya familjeformerna men den framtida forskningen kommer att ge en säkrare och kanske mer detaljerad bild av barnens levnadsvillkor i ombildade familjer (Jonsson et al, 2001).

Annika har blivit starkt påverkad av ett minne som har lämnat spår i många år. Den känslomässiga upplevelsen som hon kommer ihåg är bristen på trygghet och stabilitet:

Det jag kommer ihåg var när jag kom hem från skolan och hela lägenheten var tom, då min mamma hade flyttat och min pappa var bortrest till Norge. Det jag gjorde var att jag ringde min moster som jag åkte hem till och sedan, då min pappa kom hem, hämtade han mig därifrån. Det kändes inte tryggt. (Annika)

När vi inte längre klarar av att upprätthålla rutiner uppstår enligt Giddens (1999) kritiska moment som kan ses som en förändring av livet som vi är vana vid och dessa får ofta långtgående konsekvenser för människor. Känslan av att det finns en kontinuitet och ordning i händelserna, inklusive sådana som inte befinner sig inom direkt synhåll för individen går under benämningen ontologisk trygghet.

Annika kommer också ihåg att föräldrarna hade bristande relation med varandra och att mamman inte var närvarande. Johan kallar tiden då hans föräldrar skiljde sig för ”hela röran” som han inte visste vad den handlade om. Han har ett särskilt känslomässigt minne från denna tid som gäller just själva pendlingen mellan föräldrarna.

Vi hatade att pendla, vi pallade inte med det, vi tyckte inte om att vi skulle åka fram och tillbaka. Först var vi hos pappa i Vellinge och sedan hos mamma i Malmö. Gick upp tidigt som fan för vi skulle till skolan i Vellinge där vi hade vårt liv.(Johan)

Det största problemet för Johan var det ständiga flyttandet från den ena föräldern till den andra. Han nämner att det ofta fanns allmän förvirring. Föräldrarna hade inte berättat mycket om vad det innebar att de skulle skiljas eller om att han och hans bror skulle bli tvungna att flytta. Forskning kring växelvis boende visar att det kan kännas besvärligt att bryta upp från det ena hemmet och förflytta sig till det andra. Barnet kan längta efter en fast punkt.

Tack vare växelvis boende kan barnet behålla vardagslivet med båda föräldrarna. Barnet känner att det är rättvist och att ingen av föräldrarna favoriseras och behöver inte heller längta efter mamman eller pappan samtidigt som hon eller han får uppleva att vara älskad av båda föräldrarna, vilket stärker självkänslan. Denna boendeform kan vara skärskilt positiv för pojkar, eftersom de får möjlighet att behålla pappan som identifikationsfigur. Det är ingen risk att kontakten med någon av föräldrarna upphör i tonåren. Skilsmässan upplevs inte som en förödande förlust, eftersom barnen inte har förlorat någon älskad och livsviktig person i sitt dagliga liv (Hwang & Nilsson, 1999).

Johan beskriver också en känslomässig situation då han hamnade på en träff som socialförvaltningen ordnade för barn till alkoholiserade föräldrar. Han och hans bror blev tvungna att sitta och lyssna på olika hemska berättelser och förstod inte varför de måste tillbringa en tid med okända barn.

Kristina beskriver själva tiden då föräldrarna skilde sig och faktumet att hon behövde flytta som ett äventyr. Hon kommer ihåg att hon blev nyfiken på att träffa nya vänner i den nya delen av staden. Hon kommer ihåg en känslomässig upplevelse när en lärare påpekade att hon är skilsmässobarn och hon blev ledsen. Enligt henne hade lärarna inga erfarenheter om vad som gäller för skilsmässobarn eftersom skilsmässor var väldigt ovanliga då.

Ett gemensamt minne för alla intervjupersoner är umgänget med den frånflyttande föräldern. Ingen av de intervjuade personerna har haft möjlighet att välja sitt boende. Marko har bott hos sin mamma sedan han föddes, Marija var två år gammal och Annika blev tvungen att bo med sin pappa eftersom hennes mamma var sjuk och hade lämnat dem. För Sara och Anders var det naturligt att de skulle stanna hos mamma och ingen frågade dem om valet av boende. Johan säger att ingen av hans föräldrar ville ha barnen heltid, därför bestämde föräldrarna sig för växelvis boende. Föräldrarna tyckte att det var den bästa lösningen. Han tror att de hade kommit

överens om det och att ingen av dem skulle vilja ha barnen heltid, trots att pappan hade problem med alkohol och inte kunde ta hand om barnen från början. När pappan var av med sitt alkoholberoende bodde barnen hos honom också.

De flesta av intervjupersonerna har inte haft så mycket umgänge med den icke-hemmavarande föräldern, förutom Johan som har haft växelvis boende. Sara och Anders träffade den frånflyttade föräldern – pappan – relativt ofta, då han bodde nära deras eget boende. Då papporna flyttade längre bort träffades de mer sällan. Sara hade ingen kontakt med sin pappa alls eftersom denne flyttade längre bort. Anders har haft kontakt med sin pappa, men väldigt sällan.

Det blev ju mer och mer sällan, men det var för han flyttade längre och längre bort. Hade han hållit sig i närheten och bott i Malmö hade vi kanske träffats varannan helg genom hela uppväxten. Upp tills jag var tio år träffades vi väl en gång i månaden eller varannan månad, men sen blev det mer och mer sällan eftersom han flyttade utomlands. (Anders)

Många pappor har försummat umgänget med sina barn på grund av att de flyttade längre och längre bort. Anders, som inte fick träffa den frånvarande pappa, upplevde detta som en ansträngande situation.

Jag saknade min pappa, det är klart jag har alltid saknat en pappa i mitt liv. I början bodde pappa väldigt när oss men successivt flyttade han längre och längre bort. Så har han aldrig funnits till på riktigt som man skulle vilja att en pappa fanns. (Anders)

Johansson (2003) pekar på att det fortfarande är mödrarna som både före och efter en separation tar huvudansvaret för barnen. Fäder som försöker behålla en god kontakt med sina barn efter en separation framställs som söndagspappor. Nackdelar med ensam vårdnad – och med att bara bo hos en av föräldrarna – är att barnet inte så ofta träffar den frånflyttade föräldern. Deras längtan och saknad, kombinerad med att de tycker synd om pappan, vilket oftast är fallet, kan förorsaka skuld känslor över hans ensamhet. Kontakten med pappan sker ofta under otillfredsställande förhållanden.

Avsaknaden av vardagssamvaron kan skapa en främlingskänsla. Männerna förlorar helt kontakten med sina barn eller träffar dem endast sporadiskt efter en separation.

De känslomässiga banden till föräldrarna samt de förändringar som sker i ett barns anknytning till sina föräldrar eller andra viktiga personer under barnets första levnadsår avspeglas genom hela livscykeln. Bowlby (1994) har visat att barnen från sex till fyra år är särskilt känsliga för längre separationer och att dessa kan upplevas som en katastrof av barnet (Hwang & Nilsson, 1995). Forskningen har också visat att föräldrarna som inte bor med barnen faktiskt är tydligt närvarande i barnens liv. Det gäller framför allt de yngre barnen, 0-9 år gamla. Var fjärde barn i Sverige i ålder 0-9 år bor hos båda föräldrarna ungefär lika mycket och hälften träffar den frånflyttande föräldern varje vecka. Motsvarande uppgifter för 10 – 18 åringar är 20 procent eller också 28 procent. Dessutom bor frånvarande föräldrar oftast nära; cirka 30 procent av föräldrar till yngre barn bor inom radie av en kilometer (Jonsson et al, 2001).

Lumholdt (1999) skriver att det finns olika åsikter bland psykologerna om vad som är bäst för barnen när det gäller boende, umgänge och vårdnad. Psykologerna är dock ense om att det som sker ska ske för barnets skull. Barnets behov och barnets rätt ska alltid stå i centrum. Vissa menar att ett kontinuerligt boende hos en förälder är viktigt och att täta byten och skiften i vanor och rutiner kan vara dåliga för barnet. De hävdar detta utifrån etablerade utvecklingspsykologiska kunskaper som förespråkar barnens behov av förutsägbarhet. Å andra sidan vet vi att det knappast finns någon empirisk forskning som visar att växelvis boende har skadeverkningar på barnen. Man menar att det är ett ganska nytt fenomen och att vi inte har säkra kunskaper om dess långsiktiga effekter.

Markos och Marijas umgänge med pappan har alltid varit mycket sporadiskt. De träffades väldigt sällan och till sist inte alls, eftersom papporna flyttade utomlands. Nu håller de kontakt bara per telefon.

Kristinas umgänge med sin pappa har också varit tillfälligt på grund av att hon och hennes familj flyttade utomlands. Hon påpekar att om hon hade bott nära pappan så skulle de kunnat utveckla en bättre relation.

Det har gått så många år och vi har bott i Sverige i 15 år. Hade vi bott kvar i Bosnien och haft de kontakter som vi hade innan, hade det varit annorlunda. Men det är ganska långt avstånd mellan oss. Vi är vänner bara. Relationen utvecklades med tiden lite grann.(Kristina)

Jablonska (2006) skriver att många barn tappar helt kontakten med pappan efter en tid och blir således faderslösa i praktiken. Detta är särskilt svårt för pojkar, som behöver manliga förebilder för sin utveckling. Aggressivt och brottsligt beteende bland pojkar är bland annat relaterat till reducerat engagemang i deras uppfostran från de frånvarande fädernas sida.

Små barn kan känna sig lämnade och övergivna om det går lång tid mellan besöken hos pappan. Fördelar med delad vårdnad eller växelvis boende för barnet är att det får behålla vardagslivet med båda föräldrarna. Barnet känner att det är rättvist; ingen av föräldrarna favoriseras. Johan, som haft växelvis boende, har nu för tiden väldigt god kontakt med båda sina föräldrar. I Sverige är tillgängligheten till föräldrarna som inte bor tillsammans med sina barn förhållandevis bra även om varje 10- 18-åring som bor med sin mamma aldrig träffar fadern. Skilsmässobarn har mindre sociala resurser eftersom de inte har båda föräldrar att vända sig till, men de saknar inte föräldrarnas stöd i större utsträckning än barn i traditionella familjer (Jonsson et al, 2001).

5.3 Nuvarande livsstil

Intervjupersonernas uppfattning i frågan på vilket sätt de vuxna skilsmässobarnens nuvarande livsstil har påverkats av den boendeform som de hade under sin uppväxt, visar sig i deras berättelser på ett tydligt sätt och i de flesta fall har boendeformen påverkat deras livsstil. Deras livsstilar har dock påverkats på olika sätt, förutom två av de intervjuade personerna vilkas livsstilar har blivit påverkade på liknande sätt. Killen (1991) påstår att föräldrar som skiljer sig utan att kunna samarbeta utsätter barnet för psykiska övergrepp. När barnet blir använt som medhjälpare i konflikten mot den andra föräldern och i sin värsta form inte tillåts visa känslor för honom eller henne, utvecklas en lojalitetskonflikt. Detta framkallar ångest och blandade känslor

som i sin tur kan påverka barnets självuppfattning och inverka på barnets framtida relationer. Obearbetade konflikter mellan föräldrarna under tiden då t.ex. Sara bodde hos sin mamma har också påverkat hennes val av yrke. Eftersom hon själv ansåg att hon hade haft problem valde hon ett yrke där hon känner att hon kan hjälpa andra människor. Skilsmässan har däremot inte påverkat hennes skolgång eller relation till kamrater. Enligt Bowlby är orsaken till barnens beteendestörningar att de inte fått möjlighet att knyta an en ” attachment” till föräldrarna eller andra viktiga personer under barndomen. Den första anknytningen sker när föräldern knyter an till sitt barn och så småningom knyter också barnet an till sina föräldrar. Enligt anknytningsteorin sker andra viktiga anknytningsprocesser senare i livet, till partner, vänner och släktingar. Barn som är med om en skilsmässa eller separation och upplever att de har dåligt kontakt med pappan, får sämre självkänsla såväl under barndomen som senare i livet. I Saras fall har detta inneburit att hon trots två förhållanden aldrig har vågat gifta sig eftersom hon har sett vad giftermålet kan leda till.

En annan av våra intervjupersoner, Anders, uttrycker också att han aldrig ska gifta sig och skaffa barn eftersom han anser att 90 % av alla par ändå skiljer sig och barnet är den familjemedlem som lider mest. Den boendeform som han själv haft har påverkat hans livsstil också på ett annat sätt. Anders’ pappa var upptagen med sina studier, kunde inte ha barnen hos sig och gick vidare med livet. Mamman fick ta hand om allt och hon hade inte tillräckligt mycket krafter för att kunna sätta tydliga regler hemma och kräva mycket av barnen. Anders tog den manliga rollen hemma och mognade tidigt, vilket ledde till att han inte ansträngde sig i skolan:

Hade jag bott hos pappa så skulle jag ha blivit tandläkare det tror jag definitivt. Min mamma har svårt att liksom vara huvudet i familjen, det var nästan att jag ljög och var ändå mannen i familjen då pappa hade stuckit, så jag har mognat tidigt och fick alltid sköta om mig själv och min syster. Mamma har ändå jobbat under vår uppväxt. Mamma hade svårt att säga ifrån medan min pappa är mycket bättre på det, så jag hade haft en annan framtid om jag hade varit uppvuxen hos min pappa, det hade varit en annan sak, det tror jag definitivt. Nu sitter jag här och är arbetslös i stort sett och det hade jag inte gjort kanske

om jag hade bott hos pappan. Han hade inte accepterat något sämre än det bästa liksom. Hade jag bott hos min pappa istället för hos min mamma eller om han hade varit här hela tiden så hade jag kommit längre än vad jag har gjort. (Anders)

Lumholdt (1999) menar att vissa psykologer drar paralleller mellan barn och vuxna i dagens postmoderna samhälle med alla dess förändringar. De menar att växelvis boende socialiserar barnen för samhällets krav i framtiden. Många forskare är försiktiga, inte minst när det gäller de yngsta barnen och menar att man ska använda sig av försiktighetsprincipen åtminstone tills det finns mer forskning om fenomenet. Med detta ska man inte gå så långt som att marginalisera en av föräldrarna. ”Lite men ofta”-principen är ett bra alternativ enligt vissa psykologer, i alla fall när det gäller de yngsta barnen. Det betyder att barnet mera oavbruten bor hos mamma eller pappa men ofta träffar den andra förälder, helst flera gånger i veckan.

På frågan hur boendeformen har påverkats hennes livsstil svarar Annika så här:

Att växa upp med pappa på den tiden, det var på 70-talet, det gjorde att man blev lite mer grabbig på något vis och det gjorde att man inte är en typisk tjej, inte tänker om att man inte borrar och sätter upp en tavla. Naturligtvis så påverkas man som tjej av att vara uppfostrad av en man. Min pappa har jobbat in mig på hans jobb när jag var yngre så jag var fastighetsskötare liksom, ta soporna städa trappor, klippa gräs. Vi hade en konstig fördelning hemma med hushållssysslor. Vi kunde se disken och tvättade när det behövdes, vi var ofta ute och åt mat som gör att jag inte fick denna bas med matlagning tex. som man kanske hade fått om man hade haft en mamma hemma. Många restaurangbesök och många dagens. (Annika)

Eftersom Annika har växt upp med sin pappa saknade hon den kvinnliga förebilden t.ex. bas med matlagning, städning osv. Annika uppfattar boendeformen som hon växte i som ”rätt bra”. Hon tyckte att det kändes tryggt och stabilt eftersom hennes pappa var den som hon litade på. Som den tidigare forskningen har påpekat är

fördelen för barnet att bo hos den ena förälder att ha en fast punkt, ett hem. Den fasta punkten är trygghetsskapande och underlättar kamratrelationer och ett stabilt socialt liv. Det är enklare för barnen att förhålla sig till en uppsättning regler och normer. Om föräldrarna har en dålig relation kan det kännas enklare för barnet att huvudsakligen vistas hos bara en av dem. I Annikas fall var det inte den dåliga relationen mellan föräldrarna som gjorde att hon fick bo med sin pappa, utan det faktum att mamman inte kunde ta hand om henne eftersom hon hade blivit sjuk.

Till skillnad från Annika växte Marko upp bara med sin mamma och saknade den manliga förebilden. Marko menar att man inte får de erfarenheter som man skulle få av sin pappa utan att det istället blev bara mammas erfarenheter. Marko anser att han skulle vara lite mer manlig om han hade bott med både mamma och pappa. Han säger att han skulle följa med pappa och meka lite med bilar och liknande. Marko menar att om han hade levt med pappa skulle han ha kunnat lite mer om de sysslor som traditionellt uppfattas som maskulina. Det är dock endast mamma som har stått för uppfostran. Marko förklarar att allting som han kan, har han i princip lärt sig från sin mamma. Han säger också att detta varken gör honom till en mindre värd person eller att han saknade papparrollen väldigt mycket.

5.4 Synen på äktenskap/familj och råd till föräldrarna

Intervjupersonernas liknande resonemang kring familjen och äktenskapet kan skönjas i deras respektive beskrivningar som till stor del liknar varandra på den punkten. Alla intervjupersoner är eniga om att man borde skilja sig om äktenskapet inte fungerar. Vuxna skilsmässobarn har utifrån sina egna erfarenheter många råd och synpunkter som de anser kan vara viktiga för andra. De flesta av deras synpunkter gäller konflikter mellan föräldrarna som barnet kan vara inblandat i i samband med separationer och boendeformer.

Föräldrarna ska enligt våra intervjupersoner aldrig försöka hålla ihop ett äktenskap för barnets skull eller försöka bevara det till vilket pris som helst. Alla är också överens om att en skilsmässa, även om den kan skada barnet, är en bättre lösning än

situationen där barnet ser bråkande föräldrar i ett förhållande utan kärlek, eftersom en sådan infekterad samvaro mellan föräldrarna kan skada barnet ännu mer.

Jag tror att även om en skilsmässa kan skada barnen så skadar det ännu mer när barnet ser att det inte finns någon kärlek i ett förhållande och att man försöker hålla ihop för barnets skull. Det är ett mycket dåligt beslut som föräldrarna tar att hålla äktenskap för barnets skull. Det är bättre att ge kärlek till barnet på sitt håll. (Anders)

Några av intervjupersoner tycker att föräldrarna borde bo så nära varandra som möjligt för att barnen kunde träffa sina föräldrar utan att man behöver planera mycket i förväg för den sakens skull. En av intervjupersonerna påpekar att det är viktigt att föräldrarna bor nära, eftersom de då har möjlighet att leka med barnen tillsammans, något som den aktuella informanten saknade under sin uppväxt. Intervjupersonerna menar också att detta är den bästa grundtryggheten för barn efter en skilsmässa, annars blir barnet lidande.

Det skulle ha varit jättehäftigt om mina föräldrar hade bott i samma hus eller trappa eller någonting så man skulle vara snabbt till den ena och den andra utan större problem, utan att man behöver bestämma tid hit och dit. Man ska ha två familjer ändå och ha sin speciella grundtrygghet. (Sara)

Enligt Bowlbys undersökningar av tonåringar, unga vuxna och skolbarn är de barnen som har fått stöd (då barnet behöver den från båda sina föräldrar) och som har haft både sina föräldrar till hands mest stabila emotionellt och de utnyttjar sina möjligheter på det bästa sättet. Han anser också att omsorgen om spädbarn och småbarn är en för stor börda för en ensam förälder. Därför behöver barnets egentliga vårdare hjälp och det kan vara den andra föräldern, mormor eller farmor. Bowlby påstår att friska, glada och självständiga barn/tonåringar och unga vuxna kommer från trygga hem, där båda föräldrarna ägnar barnen åtskillig tid och uppmärksamhet. Därför kan växelvis boende vara ett lämpligt alternativ för de barn som önskar sig att ha båda föräldrarna tillgängliga.

Hwang och Nilsson (1999) anser att växelvis boende är avsett för att barnet skall kunna behålla vardagslivet med båda föräldrarna. Barnet får uppleva att det är älskat av båda föräldrarna, vilket stärker självkänslan. Barnet kan känna att han eller hon medverkar till att föräldrarna träffas och har ett nära och gott samarbete. Det är ingen stor risk att kontakten med någon av föräldrarna upphör i tonåren. Skilsmässan upplevs då inte som en förödande förlust, därför att barnen inte har förlorat någon älskad och livsviktig person i sitt dagliga liv.

Öberg (2004) påpekar att forskarna är samstämmiga om att man inte kan anse att det är skilsmässan som sådan som gör att barnet får det svårt, utan man istället betonar att det är dåliga relationer mellan föräldrarna som kan inverka negativt på barnets psykiska välbefinnande. Barn mår inte bra då föräldrarna har en kärlekslös relation, strider mot varandra och använder barnet i sina inbördes stridigheter.

Intervjupersonernas tolkning av en välfungerande familj är att familjen ska bo tillsammans så att barnet ska ha tillgång till både sina föräldrar. Den perfekta partnern är den som har respekt för den andre oavsett skilsmässa. Man ska vara noga med valet av partner, vänskap och förtroende för varandra är de bästa egenskaperna som en partner borde ha.

Anders' råd är att föräldrar, när de skiljs, kan skiljas från varandra, men inte från barnen. Man ska tänka på barnen och inte bråka framför dem. Intervjun avslutar han med följande ord:

Man blir påverkad av en skilsmässa även om det går så smidigt som möjligt. Barnet hamnar i kläm, fattar ingenting och kan inte resonera och tänka på ett vuxet sätt. Det är klart att det påverkar och sätter spår. Det är inte lätt att vara skilsmässobarn. (Anders)

Till skillnad från de andra respondenterna har Marko, Marija och Kristina ett annat råd till föräldrarna. Enligt deras uppfattning ska man inte behöva ha samma uppfattning om den fränflyttade föräldern som den föräldern som man bor tillsammans med har. De tycker att man ska se en familj där skilsmässa inträffat som

en kärnfamilj, trots att föräldrarna lever på var sitt håll. Det är viktigt att hålla kontakten, försöka umgås med båda föräldrarna. De tycker att just kontakten med båda föräldrarna kan vara till nytta, eftersom barnet känner att hon eller han fortfarande har två föräldrar trots att de lever på var sitt håll.

Man ska inte ta någons sida som jag till exempel, eftersom jag bodde mest hos mamma. Man ska inte köpa allt som mamma säger även om man bor med henne. Det betyder inte att allt som mamma säger är rätt eller tvärtom. Man ska försöka att ta den andres sida också. Man ska tänka att det inte bara är den ene förälders fel, mammas eller pappas, att de skildes. Det är alltid någonting, man kan inte som barn välja sina föräldrar. Man har dem som man har. Alla har sina bra och dåliga sidor. Man måste ta dem som de är. Att man ska acceptera att det är så. (Marija)

Hwang och Nilsson (1999) säger att den förälder som barnet bor med kan bevara sin föräldraroll fullständigt, något som innebär en minskad förlustupplevelse. Boende hos bara den ena föräldern orsakar att barnet inte kan behålla vardagslivet med båda föräldrarna, och föräldrarna blir därmed främlingar för varandra. Barnet kan få dåligt samvete på grund av detta, något som kan påverka barnens självkänsla negativt.

6. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE

DISKUSSION

6.1 Sammanfattning

Familjeupplösningen medför nya boendeformer samt stora förändringar för barn. Det kan vara en väldigt omskakande upplevelse för ett barn, särskilt om barnet är så gammalt att det förstår vad som händer. Nya boendeformer kan påverka barnens grundläggande trygghet och få konsekvenser senare i livet. Syftet med vår uppsats var att undersöka hur en grupp av sju idag vuxna skilsmässobarn tolkar och beskriver sin uppväxt mot bakgrund av den boendeform de vuxit upp i efter familjeupplösningen.

Frågeställningarna som vi har formulerat var följande: (1) Hur har respondentens boendeform under uppväxten påverkat dennes förståelse av sig själv idag? (2) På vilket sätt har de vuxna skilsmässobarnens nuvarande livsstil påverkats av den boendeform de haft under sin uppväxt, utifrån deras egen beskrivning? (3) Hur tolkar och beskriver de vuxna skilsmässobarnen begreppen familj och äktenskap, utifrån sina erfarenheter som skilsmässobarn?

För att närmare förklara det empiriska materialet har vi använt oss av Anthony Giddens teori om ontologisk trygghet och tillit och John Bowlbys anknytningsteori samt jämfört empirin med tidigare forskning i fråga om skilsmässor och boendeformer. Resultatet av denna studie visar att boendeformer och skilsmässor har lämnat många särskilda minnen p.g.a. familjeupplösning som vuxna skilsmässobarn har kvar idag. Boendeformen har också påverkat de vuxna skilsmässobarnens nuvarande livsstil. Utifrån sina erfarenheter som skilsmässobarn ger de åtskilliga råd till familjer som vill skilja sig och ger synpunkter på hur en familj och en partner borde vara. Alla respondenter är eniga om att olika boendeformer eller skilsmässa i sig inte är riskfulla för barnen, utan att det är dåliga relationer mellan föräldrarna och otillgänglighet som kan inverka negativt på barnens välbefinnande.

6.2 Avslutande diskussion

Våra intervjupersoner är alla vuxna människor idag. Deras föräldrar skilde sig när de var små. Tidsperioden och allt som inträffat under denna kan ha haft stor betydelse på deras tolkning och svar på våra intervjufrågor. Detta kan leda till att våra respondenter p.g.a. sin ålder och händelserna under livstiden kan ha olika syn på tiden under och efter familjeupplösningen och på sin livsstil samt ha olika uppfattningar om äktenskap och familj. Det kan således vara så att våra intervjupersoner idag ser händelserna utifrån olika perspektiv.

Det är så mycket som skilsmässobarn kan bli utsatta för. Såväl innan föräldrarna separerar som under själva skilsmässoförloppet och efter skilsmässan. Innan en skilsmässa kan barnen vara vittnen till bråk mellan föräldrarna. Även om föräldrarna undviker att bråka framför barnen är det ändå många barn som utsätts för den dåliga stämningen som finns hemma innan separationen, vilket medför exempelvis att föräldrarna har mindre tid och kraft för att ägna barnet tillräckligt mycket tid, enligt vår tolkning. Denna stämning kan påverka barnen på ett negativt sätt, liksom alla i familjen. Under skilsmässans gång utnyttjar många föräldrar sina barn och försätter dem i en situation där föräldrarna talar illa om varandra. Detta, anser vi, är en traumatisk upplevelse för ett barn. Efter skilsmässan tillkommer även olika typer av samarbetssvårigheter, såsom exempelvis små och stora konflikter i samband med boende, ekonomi och nya styvpappor eller styvmammor, nya syskon etc. Att lösa dessa problem kräver mycket arbete och förståelse från föräldrarnas sida. I dagens samhälle är det dock vanligt att människor under sin livstid bildar mer än en familj. Situationer när nya föräldrar kommer in i bilden tolkas som ett hot mot barnens trygghet. Mammans plats är vid pappa och vice versa, anser de flesta barnen. Vi menar att det också kan vara mycket betydelsefullt vilken relation de nya partnererna kan etablera med barnen. Större krav ställs således på föräldrarna och de förväntas hantera olika relationer och få det nya förhållandet att fungera. Föräldrarnas förmåga att lösa konflikter och sätta sina egna behov åt sidan samt se till barnets bästa i första hand, är mycket viktig i sammanhanget. Detta hänger tätt ihop med föräldrarnas personligheter och med tillgängligt stöd från både anhöriga och samhället.

Intervjupersonernas boendeform har påverkat deras uppfattning av sig själva genom att lämna många minnen från uppväxten. Många vuxna är omedvetna om att barnen kan bli påverkade livet ut av ett starkt eller särskilt minne, som i sin tur formar människan till vem hon är. De flesta av våra intervjupersoner har haft en stark känslomässig upplevelse på grund av skilsmässan eller av den boendeform de växte upp i. De viktigaste minnena gällde bristande relationer mellan föräldrarna och förlorad kontakt med den förflyttade föräldern.

Vi instämmer med Öberg & Öbergs (2002) påstående att en upplösning av familjen ofta medför att barnets umgänge med den frånvarande föräldern minskar i fråga om både kvalitet och kvantitet. Vi håller också med Öberg & Öberg (2004) om att kontakten mellan pappan – som det oftast är – och barnen försvagas när nya partner och nya barn träder in. Detta kan leda till att barnets behov av stöd, närhet och uppmärksamhet inte blir tillräckligt tillgodosett, vilket i sin tur kan medföra att ett barn får känslor av oduglighet och otrygghet. Vår undersökning har också visat att kontakten med den förflyttade föräldern minskar, speciellt när föräldern flyttar långt bort från sina barn och på så sätt riskerar att bli främling för dem. Detta överensstämmer med Giddens (1999) yttrande om betydelsen av rutiner redan tidigt i ett barns liv för utvecklingen av relationer mellan barnet och föräldrarna. Vi håller med forskarna och våra intervjupersoner, som alla menar att det inte är främst skilsmässan i sig som orsakar olika problem eller som gör att barnet har det svårt, utan att det är relationen mellan föräldrarna som är avgörande för barnets välmående. Dessutom kan en skilsmässa se ut på så många skilda sätt och upplevas olika från fall till fall. Det bästa som föräldrarna kan göra för att minska den känslomässiga stressen hos barnet är att satsa på en god relation med varandra. Barnet behöver trygghet och stabilitet.

Vi tycker inte att barnets behov står i centrum, trots att just barnets behov och välmående ofta har fokuserats i skilsmässodiskussionen. Vi anser att barnets bästa skall komma i första rummet när det gäller frågor om boende, vårdnad och umgänge. Det finns dock inga klara anvisningar som bestämmer vad som ska anses vara barnets

bästa. Begrepp *barnets bästa* har ändrat sig över tid och bedömningen av vad som kan vara bäst för ett barn är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet (socialstyrelsen, 2001).

Barnen är inte delaktiga i valet av boendeform; istället är det föräldrarna som bestämmer över barnen. Det har även visats under våra undersökningar och intervjuer. Barnets delaktighet i valet av boende är fortfarande ringa trots att man i dagens samhälle sätter stort fokus på just *barnets bästa*.

Intervjupersonernas nuvarande livsstil har påverkats på olika sätt av den boendeform som de har haft under sin uppväxt, vilket framgår av deras berättelser. De som har vuxit upp enbart med sina pappor har saknat den kvinnliga förebilden och de som har uppväxt med sina mammor har saknat den manliga förebilden. Enligt intervjupersonerna själva har detta lett till att de känner sig mindre kapabla att leva upp till det traditionella mans- eller kvinnoidealet. Några menar att konflikten mellan föräldrarna och deras subjektiva upplevelser av den boendeformen har påverkat deras val att inte gifta sig eller skaffa barn. De vill inte binda sig, eftersom de inte vill hamna i samma situation som sina föräldrar.

Vi håller också med Bowlby (1994) att hemmet inte blir den trygga basen vid djup och långvarig oenighet. Efter en skilsmässa måste båda föräldrarna fortfarande vara den trygga basen för barnets skull. Intervjupersonerna har i sin syn på familjen och äktenskap liknande åsikter som Bowlby om vikten av föräldrarnas samarbete efter skilsmässan för att skapa eller bibehålla en trygg bas. Några av intervjupersonerna ger råd till föräldrarna att bo nära varandra för barnets skull efter skilsmässan och att sträva efter att ha en bra relation. Intervjupersonernas syn på familj och äktenskap avspeglar sig i deras påståenden om att en välfungerande familj ska bo tillsammans så att barnen har tillgång till båda sina föräldrar. De poängterar också att det är bättre att skiljas än att hålla ihop för barnets skull.

Vi anser att samhället och relationerna mellan människor är i ständig förändring samt att synen på familjen/äktenskapet förändras. Vi håller med Giddens (2003) som

menar att människors förväntningar på relationer till andra har förändrats och det handlar idag allt mer om självförverkligande. Om en relation inte fungerar är det lätt att gå vidare till nästa. Individuella behov i nära relationer blir allt viktigare och detta många gånger på bekostnad av familjen. Finns det barn inblandade i bilden blir det dock inte lika enkelt att bryta upp, eftersom en hel familj blir drabbad då.

De flesta av intervjupersonerna påpekar hur stor betydelse en fast punkt i livet har, nämligen känslan att ha ett hem och inte två. Enligt intervjupersonernas berättelse är det viktigt att man vet vilket hem man tillhör. De flesta intervjupersonerna tycker att en fast punkt är av stor vikt för individen. Vi har tolkat detta som att de flesta har önskat sig bara ett och inte två hem. Å andra sidan har endast en av våra intervjupersoner, Johan, haft möjlighet till växelvis boende. Han har en positiv inställning till denna boendeform som han växte upp i, och tack vara denna boendeform har han idag bra relation till båda sina föräldrar. Enligt vår åsikt skulle det bästa alternativet, när det gäller boendeform för barnen, vara att barnen bor fast i ett hem och föräldrarna flyttar till barnet varannan vecka, alltså att föräldrarna har växelvis boende, men inte barnet. På så sätt har barnet en trygg och fast punkt, tillgång till båda föräldrarna samt förlorar inte kontakten med den förflyttade förälder.

Vi anser att det hade varit intressant att undersöka barn som har haft växelvis boende och deras syn på denna boendeform och även att undersöka deras åsikter om andra boendeformer. Ett annat intressant ämne att utforska vore föräldrarnas åsikter om växelvis boende, eftersom växelvis boende är ett ganska nytt fenomen i dagens samhälle. Eftersom det inte finns mycket forskning om de nya familjeformerna skulle också en detaljerad bild av barnens levnadsvillkor i en ombildad familj ha varit ett intressant undersökningsämne.

REFERENSER

Litteratur

Ambjörnsson, R. (1978) *Familjeporträtt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*. Stockholm: Gidlund.

Barnombudsmannen (2004) *Upp till 18- fakta om barn och ungdom*. Stockholm: Rapport nr 2004:6.

Bowlby, J. (1994) *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur & Kultur.

Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (2003) (red.): *Nätverksfamiljen. Modernitet och mångfald*. Stockholm: Natur & Kultur.

Dencik, L. & Schultz-Jørgensen, P. (1999) (red.): *Börn og Familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag.

Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Folkhälsoinstitutet (1994) *Ensamma mammor. En rapport om ensamstående mödrars hälsa och livsvillkor*. Stockholm: Rapport nr 1994:24.

Giddens, A. (1999) *Modernitet och självidentitet*. Göteborg: Daidalos.

Giddens, A. (2003) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Hwang, P. & Nilsson, B. (1999) *Utvecklings psykologi från foster till vuxen*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Jablonska, B. (2006) *Familjestruktur. Ungdomars psykosociala förhållanden*. Stockholm: Rapport från Centrum för folkhälsa, Avdelningen för folkhälsoarbetet 2006:6.
- Jonsson, J. Östberg, V. Evertsson, M. & Brolin Låftman, S. (2001) *Barns och ungdomars välfärd*. SOU 2002: 55. Stockholm: Socialdepartement.
- Johansson, T. (2003) ”Pappa på kvartstid, deltid eller heltid? Om pappor och deras barn”. I Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (2003) (red.): *Nätverksfamiljen. Modernitet och mångfald*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Killen, K. (1999) *Svikna barn*. Stockholm: Walström&Windstrand.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lumholdt, H. (1999) Växelvis boende: Vad anser psykologerna? *Psykologtidningen*, nr 22, s 8 – 11.
- Moxnes, K. (1999) ”Born og skilsmisse- en forandringsprocess med konsekvenser”. I Dencik, L. & Schultz -Jørgensen, P. (1999) (red.): *Børn og Familie i det postmoderne samfund*. Hans Reitzels forlag: Köpenhamn.
- Nationalencyklopedin (2006). Malmö: NE Nationalencyklopedin AB.
- Ottosen, M.A. (1999) ”Familieopfattelse blandt born i sammenbragte familier”. I Dencik, L. & Schultz -Jørgensen, P. (1999) (red.): *Børn og Familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.
- Patel, R. & Davidson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Roman, C. (2003) ”Sociologiska perspektiv på familjen. Från komplementära könsroller till den rena relationen” I Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (2003) (red.): *Nätverksfamiljen. Modernitet och mångfald*. Stockholm: Natur & Kultur.
Statistiska Centralbyrån (2005) *Barn och deras familjer*. Demografiska rapporten 2006:3.

Socialstyrelsen (2001) *Växelsvis boende. Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans*. Kunskapsöversikt. Artikelnr: 2001-110-9.

Svensson, P.G. & Starrin, B. (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (1984) ”Några synpunkter på familjebegreppet”. I Andersson B.E. (1984) (red.): *Familjebilder myter, verklighet, visioner*. Stockholm: SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle).

Trost, J. (2001) *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Thuren, T. (1997) *Källkritik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Thuren, T. (1996) *Orientering i källkritik*. Stockholm: Norstedt.

Weissman, M.M. Warner, V. Wickramaratne, P. Moreau, D. & Olofson, M. (1997). Offspring of depressed parents. 10 years later. *Arch Gen Psychiatry*, 54, 932-40.

William-Olsson, I. (1991) *Barns vardag med skilda föräldrar*. Stockholm: HLS förlag.

Öberg, G. & Öberg, B. (1994) *När föräldrar skils*. Om relationer och separationer. Stockholm: Liber.

Öberg, G. & Öberg, B. (2002) *Vuxna skilsmässobarn berättar*. Stockholm: Prisma.

Öberg, G. & Öberg, B. (2004) *Skiljas - men inte från barn*. Stockholm: Prisma.

BILAGA

INTERVJUGUIDE

Allmänna frågor som genomsyrade samtliga intervjuer:

- Kan du berätta lite om dig själv?
- Kan du berätta lite om hur det blev när dina föräldrar skilde sig?
- Har du några speciella minnen från den tiden?
- Kan du beskriva dina känslomässiga upplevelser när du fick flytta med (eller ej) med en av föräldrarna förälder, alternativt dina upplevelser vid växelvis boende?
- Hur omfattande blev ditt umgänge med respektive förälder efter skilsmässan?
- Hur blev det med ditt boende?
- Hur upplevde du då föräldrarnas val av ditt boende?
- Vad tycker du nu om detta val?
- Kan du beskriva dina känslomässiga upplevelser i samband med flyttet? (förutsatt att du har flyttat)
- Förändrades din livsstil då i samband med skilsmässa? I så fall på vilket sätt?
- Anser du att ditt boende har påverkat din livsstil idag?
- Har dina föräldrars skilsmässa påverkats ditt val av yrke eller studier?
- Hur blev det med jul och på sommaren?
- Har skilsmässa påverkat din skolgång eller relationer till dina skolkamrater, aktiviteter m.m. under din uppväxt?

- Hur uppfattar du den boendeform som du växte upp i? Har du några känslomässiga upplevelser knutna till boendeformen som du vill berätta om?
- Hur har du uppfattat din skolgång efter dina föräldrars skilsmässa? Hade du haft några aktiviteter/hobby under din barndom?
- Tycker du att det är bättre att skiljas eller att hålla ihop ett förhållande/äktenskap för barnets skull, när föräldrarnas förhållande inte längre fungerar? Ska man hålla ihop till vilket pris som helst?
- Är det bäst bo hos båda föräldrarna t.ex. i växelvis boende eller är det bäst att bara bo hos bäst hos en av dem? Motivera ditt svar.
- Hur tycker du att en välfungerande familj borde se ut?
- Hur tycker du är den perfekta partner både som maka/make eller mor/far?
- Kan du berätta om dina föräldrars relation före och efter skilsmässa?
- Har du några erfarenheter/råd som du vill dela dig med angående separationer/skilsmässor?